ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 14, 2005
https://doi.org/10.18778/0860-6587.14.05

Barbara Krucka

BŁĘDY DERYWACYJNE STUDENTÓW ROSYJSKOJĘZYCZNYCH NA TLE POLSKO-ROSYJSKICH KONTRASTÓW SŁOWOTWÓRCZYCH

1. UWAGI WSTĘPNE

Tematem artykułu są błędy słowotwórcze studentów rosyjskojęzycznych uczących się języka polskiego w Studium Języka Polskiego dla Cudziemców w Łodzi w latach 1992–2002. Materiał został wybrany z tekstów ustnych i pisanych i zweryfikowany za pomocą specjalnie w tym celu skonstruowanych testów.

Obiektem badania są odrzeczownikowe derywaty przymiotnikowe. Stanowią one najliczniejszą grupę przymiotników, kilkakrotnie przewyższającą derywaty oparte na innych podstawach (Kowalik, 1977: 86). Przymiotniki odrzeczownikowe są w języku polskim derywowane za pomocą formantów *-owy*, *-iwy*, *-awy*, *-ny*, *-in*, *-any*, *-ski*, *-aty*, *-asty*, *-isty*, *-ity* i formantów paradygmatycznych. Formanty te mogą być rozszerzone intermorfami (zob. Kowalik, 1977: 75–99), najczęściej: *-ik-* (*-iczny*), *-al-* (*-alny*), *-iw-* (*-iwny/ -ywny*), *-ar-* (*-arny*, *-arski*), *-ow-* (*-owski*, *-owaty*). W języku rosyjskim tworzą je formanty *-ный*, *-аный*, *-о(е)вый*, *-атый*, *-астый*, *-истый*, rozszerzone intermorfami *-он-* (*-онный*), *-ен-* (*-енный*), *-ив-* (*-ивный*), *-аль-* (-альный), *-ар-* (*-арный*), *-оз-* (*-озный*), *-ов-* (*овский*, *-оватый*), *-ик-* (*-ический*) i paradygmatyczne (*/-j-*). Niektóre postaci rozszerzone, np. *-alny*, *-arny*, *-owaty*, *-арный*, *-альный*, *-оватый* są traktowane jako oddzielne formanty. Ekwiwalencja poszczególnych formantów zostanie przedstawiona w następujących klasach semantycznych wyróżnianych na podstawie funkcji znaczeniowych pełnionych przez podstawę przymiotnika w stosunku do określanego rzeczownika (o rolach semantycznych zob. Fillmore, 1968; 1971; Lakoff, 1968; Szymanek, 1985; Kallas, 1999: 485–494): klasa przymiotników w funkcji subiektowej (*uchwała rządowa* 'rząd uchwala'), obiektowej (*produkcja meblowa* 'produkować meble'), posesywnej (*mnisza cela* 'cela należąca do

mnicha'), instrumentowej (*szal szydełkowy* 'szal wykonany szydełkiem'), genetycznej (*dym fajczany* 'dym pochodzący z fajki'), materiałowej bliskiej funkcji genetycznej (*gliniany dzban* 'dzban ulepiony z gliny'), wskazującej na przeznaczenie (*sala gimnastyczna* 'sala przeznaczona do gimnastyki'), wskazującej na wytwór (*stal kotłowa* 'stal, z której robi się kotły'), syngulatywnej (*gronopedagogiczne* 'grono złożone z pedagogów'), wskazującej na relację całości do części (*sprężyna zegarowa* 'sprężyna będąca częścią zegara'), wskazującej na relację części do całości (*nóż sprężynowy* 'nóż, którego częścią jest sprężyna'), symilatywnej (*słomiane wąsy* 'wąsy podobne pod względem koloru do słomy'), charakterystycznej abstrakcyjnej (*stan lękowy* 'stan charakteryzujący się uczuciem lęku'), zakresowej (*instrument skrzypcowy* – przymiotnik zawęża zakres określanego rzeczownika), limitującej bliskiej zakresowej; o konieczności rozgraniczenia tych funkcji zob. Nagórko, 1987: 59–62 (*dyskusja naukowa* 'dyskusja w dziedzinie nauki'), temporalnej (*literatura romantyczna* 'literatura okresu romantyzmu'), lokatywnej (*pająk wodny* 'pająk żyjący w wodzie').

2. CHARAKTERYSTYKA FORMANTÓW

2.1. Formant *-owy*

Jest to we współczesnej polszczyźnie formant najbardziej produktywny i ekspansywny. K. Kowalik podaje, że występuje on w ok. 6110 przykładów (1977: 133). Dla porównania, zaliczany do produktywnych sufiks *-ski* tworzy ok. 1420 przymiotników (Kowalik, 1977: 1881).

Derywuje on formacje przymiotnikowe od podstaw słowotwórczych bardzo zróżnicowanych pod względem semantycznym i morfologicznym, a ograniczenia są nieliczne: z zasady nie tworzy przymiotników od rzeczowników osobowych (rzadkie wyrazy typu *Mickiewiczowy* są nacechowane stylistycznie, a formy *achillesowy, hiobowy* występują we frazeologizmach (zob. Sieczkowski, 1957: 102), od rodzimych nazw zwierząt domowych typu *kot, krowa, kogut, prosię* (rzadkie wyjątki, np. *wołowy, kurczakowy*), podstaw na *-stwo* (wyjątki: *państwowy, mocarstwowy*), *-alnia* (wyjątek *szklarnia*), *-ownia* i od wielu podstaw zapożyczonych (wyczerpująco przedstawia to zagadnienie H. Satkiewicz, 1969, 128–138). Nie występują ograniczenia fonologiczne, ponadto formant nie powoduje alternacji tematycznych (Satkiewcz, 1969, 135, 136).

W języku rosyjskim formant *-овый* (*-евый*) należy także do formantów produktywnych, nie jest on jednak tak ekspansywny jak w polszczyźnie i występuje w mniejszej liczbie derywatów przymiotnikowych (ОСРЯ notuje

ich ok. 2120) , co potwierdza przedstawione dalej porównanie. Ograniczenia derywacyjne są także niewielkie: rzadko tworzy przymiotniki od nazw osobowych (tego typu formacje są nieliczne, por. np.: *гостевой* ← *гость* 'gość', *карликовый* ← *карлик* 'karzeł', *малышовый* ← *малыш* 'malec', *мальчиковый* ← *мальчик* 'chłopiec', *подростковый* ← *подросток* 'wyrostek; podlotek', *стрелковый* ← *стрелок* 'strzelec'), od nazw zwierząt domowych, od zapożyczeń. Formant ten łączy się z podstawami zakończonymi różnymi sufiksami, np.: *-ак*, *-няк* (*пустяковый*, *ивняковый*), *-ик* (*шариковый*), *-ник*, *-чик* (*колокольчиковый*, *парниковый*), *-ок* (*белковый*), *-очк* (*косточковый*), *-ка* (*змейковый*, *грядковый*), *-ушка* (*ракушковый*), *-ец*, *-ца* (*образцовый*, *пыльцовый*), *-ина* (*парусиновый*), *-ин* (*ватиновый*), *-ол* (*козловый*), *-ище* (*днищевый*), *-jo* (*питьевой*) (Szwiedowa, 1982: 280).

W języku rosyjskim występuje więcej ograniczeń morfologicznych. Formant ten, w przeciwieństwie do języka polskiego, nie derywuje przymiotników od następujących podstaw:

– odprzymiotnikowych rzeczowników na *-ость*, z którymi łączy się formant *-ный*, np.: *гнилостный*, *давностный* (por. pol. *całościowy*, *niepodległościowy*);

– odczasownikowych nazw czynności na *-ание*, *-ение*, *-тие*, które są podstawą (z ucięciem *-ий-* a także *-ний-* i *-ений-*) dla morfemu *-ный* (rzadko) oraz *-тельный* i *-ительный*, np.: *впечатлительный*, *образовательный* (por. pol. *żywieniowy*, *szkoleniowy*);

– rzeczowników paradygmatycznych, z którymi łączy się sporadycznie (np. *торговый*), w znakomitej większości derywatów tego typu występuje formant *-ный*, np. *вызывной*, *обменный* (por. pol. *odlotowy*, *dopływowy*);

– dewerbalnych rzeczowników z formantem *-ка*, z którymi łączy się formant *-ный*, np. *бомбардировочный*, *заварочный* (por. pol. *odkrywkowy*, *poprawkowy*);

– rzeczowników z sufiksem *-ица* (także wydzielanym tylko historycznie), z którymi łączy się formant *-ный*, np. *больничный*, *глазничный* ← *глазница* (por. pol. *lewicowy*, *nerwicowy*).

Polskie i rosyjskie przymiotniki z formantem *-owy* pełnią w różnych kontekstach rzeczownikowych wiele różnych funkcji semantycznych: subiektu (*uchwała rządowa*, *оркестровая репетиция*), obiektu (*produkcja meblowa*, *финансовый контроль*), posesywną (*fabryki państwowe*, *бобровавя яма*), instrumentową (*szal szydełkowy*, *ножевая рана*), genetyczną (*ikra śledziowa*, *слоновая кость*), materiałową (*czekoladowy Mikołaj*, *бриллиантовый браслет*), wskazującą na przeznaczenie (*kij hokejowy*, *пингпонговый стол*), wskazującą na wytwór (*materiały opatrunkowe*, *платьевая ткань*), syngulatywną (*las świerkowy*, *дубовая роща*), wskazującą na relację całości do części (*sprężyna zegarowa*, *танковые гусеницы*), wskazującą na relację części do całości (*nóż sprężynowy*, *линзовый*

светофор), symilatywną (*dekolt łódkowy*, *перловая крупа*), charakterystyczną abstrakcyjną (*stan lękowy*, *ласкавая улыбка*), zakresową (*instrument skrzypcowy*, *патовая ситуация*), limitującą (*dyskusja naukowa*, *финансовый кризис*), temporalną (*poniedziałkowe zajęcia*, *средневековое искусство*), lokatywną (*biurowe przyjaźnie*, *полевые цветы*).

Polskie i rosyjskie przymiotniki pełnią w określonym kontekście rzeczownikowym takie same role semantyczne, każda klasa znaczeniowa reprezentowana jest jednak przez mniejszą liczbę rosyjskich derywatów, co wiąże się z mniejszą niż w języku polskim produktywnością formantu *-owy*.

2.2. Formant *-ny*

Produktywność tego formantu została w języku polskim wydatnie ograniczona na rzecz formantu *-owy* (Kurkowska, 1953: 82–84). Najbardziej produktywny jest w postaci rozszerzonej intermorfami. Według obliczeń K. Kowalik występuje w 5000 przykładów (razem z postaciami rozszerzonymi intermorfami, zob. Kowalik, 1977: 144). Tworzy on przede wszystkim przymiotniki od podstaw zapożyczonych, zwłaszcza zakończonych na *-k*, *-ka*: *akustyczny*, *lunatyczny* por. (Kurkowska, 1953: 72; Satkiewicz, 1969: 146). W rzeczownikach zapożyczonych z formantem *-ja* typu *koalicja*, *konsultacja*, *dyskusja*, *inwazja* zachodzi alternacja *-i(-y)*|| *-ø* (Grzegorczykowa, 1999: 465). W starszych opracowaniach był wydzielany formant *-i(y)jny*. Formant taki wydziela np. Kurkowska (Kurkowska, 1953: 73), Satkiewicz (Satkiewicz, 1969: 147) i Grzegorczykowa w *Zarysie słowotwórstwa polskiego* (Grzegorczykowa, 1981: 69).

Przyrostek *-ный* pozostaje najbardziej produktywnym formantem w języku rosyjskim (w ОСРЯ występuje w ponad 12 tys. przykładów, wliczając także postaci rozszerzone).

Formant *-n-* łączy się bezpośrednio z rdzeniem (*ropny*, *ложный*) lub za pomocą intermorfów, w języku polskim: *-ow-* (*cudowny*), *-i(y)w-* (*destruktywny*), *-ot-* (*zdrowotny*), *-at-iw-* (*figuratywny*), *-es-* (*cielesny*), *-al-* (*synodalny*), *-el-* (*śmiertelny*), *-ar-* (*muskularny*), *-er-* (*filuterny*), *-ist-ik-* (*subiektywistyczny*), *-ar-icz* (*fragmentaryczny*), *-b-* (*chwalebny*); w języku rosyjskim: *-ов-* (*виновный*), *-ев-* (*душевный*), *-ив-* (*спортивный*), *-(е)н-* (*почвенный*), *-он-* (*авиационный*), *-аль* (*континентальный*), *-ар-* (*легендарный*), *-ик-* (*типичный*), *-ок-* (*карточный*), *-оз-* (*тифозный*), *-ор-* (*иллюзорный*), *-тель* – (*образовательный*), *-и-* (*принципиальный*), *аль-* (*синодальный*), *(е)б-* (*лечебный*), *-ств-(е)н-* (*умственный*), *-ес-* (*телесный*) i in. (większość intermorfów tworzą razem z *-ny* samodzielne sufiksy, por. *-arny*, *-alny* i in.).

W języku polskim występuje w większości derywatów po rdzeniu, rzadziej po przyrostkach, np. *-ist-* (*socjalistyczny*), *-urg-* (*dramaturgiczny*). W języku rosyjskim znacznie częściej niż w polskim łączy się z podstawami derywowanymi formantami, np. *-к-* (*оценочный*), *-ок* (*заголовочный*), *-иц-* (*мельничный*), *-ств-* (*божественный*), *-ость* (*злостный*), *-от-* (*кислотный*), *-ина* (*глубинный*), *-ация* (*организационный*), *-в-* (*лиственный*) i in. Występują pewne ograniczenia przy derywacji od podstaw oznaczających osoby, tworzy się jednak przymiotniki od rzeczowników z sufiksami *-арь* (*токарный*), *-ар* (*гуслярный*), *-ор*, (*гравёрный*), *-ер* (*акционерный*), *-ир* (*фуражирный*), *-ент* (*абонентный*), *-ик* (*фанатичный*) i in. Formant *-ный* nie tworzy przymiotników od rzeczowników na *-ец*, *-ик*, *-тель*, *-изм*, *-ня* (nazw czynności), *-ок* (nazwa jednokrotnej czynności) i in. (Szwiedowa, 1982: 273).

Powoduje on szereg zmian w wygłosie podstawy. W języku polskim: *c – č* (*miesiąc – miesięczny*), *з – ž* (pieniądz – pieniężny), c – t (inteligencja – inteligentny), depalatalizacja *šč* (*kość – kostny*), uproszczenie grupy spółgłoskowej *šć* (*radość – radosny*), przed intermorfem – *ik-* oboczność *s, z – t* (*elipsa – eliptyczny, proteza – protetyczny*), palatalizacja (*skrofuły – skrofuliczny, balsam – balsamiczny*), dezintegracja podstaw (*malaria – malaryczny*); w języku rosyjskim: oboczności *к – ч* (*наука – научный*), *г – ж* (*книга – книжный*), *х – ш* (*альманах – альманашный*), *ц – ч* (*улица – уличный*), *т – ц* (*инерция – инертный*), *л – л'* (*бал – бальный*), palatalizacja przed intermorfami *-ен-* (*яхтенный*), *-ик-* (*типичный*), *-ив-* (*эффективный*), *-еб-* (*судебный*), *-и-аль-* (*принципиальный*) i in.

W obu językach formanty *-ny-* i ekwiwalentny *-ный* pełnią prawie wszystkie funkcje semantyczne: subiektu (*dyskusje rodzinne, молодёжная деятельность*), obiektu (*bar piwny, доходное предприятие*), posesywną (*majątki kościelne, народные богатства*), instrumentową (*młyn wodny, печное отопление*), genetyczną (*szpik kostny, угольная пыль*), materiałową (*kamienny most, мраморная ваза*), wskazującą na przeznaczenie (*ślubny welon, банкетный зал*), wskazującą na wytwór (pol. brak, *мебельные ткани*), syngulatywną (*ławica rybna, ежевичная гуща*), wskazującą na relację całości do części (*pęcherzyki płucne, каталожный ящик*), wskazującą na relację części do całości (pol. brak, *струнный инструмент*), symilatywną (*mleczna cera, морковный румянец*), charakterystyczną abstrakcyjną (*trudne problemy, идейное искусство*), charakterystyczną konkretną (*śnieżna zima, рыбные места*), zakresową (*okres jesienny, анонимное письмо*), limitującą (*dyskusje polityczne, научные исследования*), temporalną (*dyżur nocny, конечный этап*), lokatywną (*północne kraje, дорожный столб*).

2.3. Formant *-iczny*

Ten formant złożony (intermorf *-ik-* + *-ny*), a także ekwiwalentne formanty w języku rosyjskim (*-ический*, *-ичный*), derywują przymiotniki od podstaw zapożyczonych. W polszczyźnie wykazuje on większą żywotność i produktywność niż formant *-ny* (Satkiewicz, 1969: 146–147). Jest formantem współfunkcyjnym w stosunku do *-ijny* (Kurkowska, 1953: 73). Intermorf *-ik-* najczęściej łączy się z podstawą bezpośrednio (*idylliczny*) lub za pośrednictwem intermorfów, np. *-ist-* (*subiektywistyczny*), w pojedynczych wypadkach *-ar-* (*fragmentaryczny*), *-or-* (*iluzoryczny*), *-a-* (*algebraiczny*). Występuje po rdzeniu bądź po nielicznych przyrostkach (np. *pesymistyczny*, *dramaturgiczny*). Powoduje zmiany w podstawie, np. palatalizację wygłosowych głosek (*ocean* – *oceaniczny*), ucięcie podstaw (*ewangelia* – *ewangeliczny*, *kosmos* – *kosmiczny*, *reumatyzm* – *reumatyczny*).

Formant *-ичный* występuje najczęściej po rdzeniu (*годичный*), rzadziej po przyrostkach (*реалистичный*).

Polskim derywatom na *-iczny* odpowiadają rosyjskie na *–ический*. Większość z nich ma synonimy słowotwórcze z formantem *-ичный*. Wiele z nich nie różni się znaczeniem, por. *анемический/анемичный*, *атлетический /атлетичный*, *демагогический/демагогичный*, *эпизодический/эпизодичный*, *идиллический/идилличный*, *категорический/категоричный*, *патетический /патетичный* i in. Inne pary słowotwórcze różnią się systemem znaczeń: warianty z formantem *-ичный* mają mniejszą liczbą użyć, pełniąc np. tylko rolę charakterystyczną abstrakcyjną, por.: *деспотический* 'oparty na despotyzmie': *деспотическое государство* oraz 'nie znoszący sprzeciwu': *деспотический характер* i *деспотичный* tylko: 'nie znoszący sprzeciwu': *деспотичный характер*, *дипломатический* 'dotyczący dyplomacji lub dyplomatów': *дипломатическая служба* oraz 'zręczny, przebiegły, sprytny, wymijący': *дипломатический разговор* i *дипломатичный* tylko: 'zręczny, przebiegły, sprytny, wymijący': *дипломатичный ответ*, por. także *автоматический* i *автоматичный*, *аналогический* i *аналогичный*, *демократический* i *демократичный*, *догматический* i *догматичный*, *драматический* i *драматичный*, *экологический* i *экологичный*, *экономический* i *экономичный*, *реалистический* i *реалистичный* i in.

Formant *-ичный* wykazuje we współczesnym języku rosyjskim większą produktywność niż *-ический*, co wiąże się z tym, iż derywaty na – *ичный* mogą tworzyć formy krótkie, podlegają stopniowaniu i stanowią podstawę słowotwórczą abstrakcyjnych rzeczowników.

2.4. Formant *-any*

Jest to formant dosyć produktywny, choć jego aktywność została ograniczona na rzecz przyrostka *-owy* (Tekiel, 1977: 34–35, Sieczkowski, 1957: 17). Satkiewicz zwraca uwagę na jego produktywność w tworzeniu przymiotników od nazw miejsc na *-arnia* oraz *-alnia*, por. *pochylniany*, *poczekalniany* (Satkiewicz, 1969: 147–148). W języku rosyjskim brak derywatów od nazw miejsc. Ten typ przymiotników zaliczany jest do nieproduktywnych.

Łączy się z podstawą słowotwórczą bez pośrednictwa intermorfów, najczęściej z rdzeniem (por. *szklany*, *льняной*), rzadziej po podstawach derywowanych formantami sufiksalnymi, np. *-alnia* (*sypialniany*), *-elnia* (*uczelniany*), *-arnia* (*kawiarniany*), *-izna* (*bieliźniany*), *-ło* (*kadzidlany*), *-la* (*hodowlany*), *-ka* (*zapałczany*). W materiale rosyjskim nie znalazłam przykładów na występowanie tego formantu po podstawach sufiksalnych. Występuje zawsze po spółgłoskach miękkich (por. *kopalniany*, *niciany*, *костяной*, *сельдяной* i in.) i powoduje depalatalizację wygłosowej spółgłoski podstawy (por. *bawełna* – *bawełniany*, *borówka* – *borówczany*, *воск* – *вощаной*, *смола* – *смоляной* i in.).

Formant *-any* i jego rosyjski ekwiwalent pełnią następujące funkcje semantyczne: subiektową (*dźwięk harfiany*, *кровяное давление*), obiektową (*chłop pańszczyźniany*, *полотняная фабрика*), posesywną (*królestwo rusałczane*, *siostrzana chałupa*), wskazującą na przeznaczenie: (*szafa bieliźniana*, *платяной шкаф*), materiałową (*skórzany pas*, *глиняный сосуд*), genetyczną: (*jad kiełbasiany*, *льняное масло*), wskazującą na relację całości w stosunku do części (*nać kartoflana*, *гвоздяная шляпка*), wskazującą na relację części w stosunku do całości (*maślany rogalik*, *дупляной кедр* 'cedr, w którym znajduje się dziupla'), symilatywną (*blaszany dźwięk*, *смоляная борода*), lokatywną (*cieplarniane rośliny*, *водяной паук*), zakresową (*system pańszczyźniany*, *полбяные пшеницы*), limitującą (*przemysł ziemniaczany*, *верфяное строительство*). Najczęściej przmiotniki z tym formantem używane są w funkcji materiałowej. Ponadto w języku polskim pełnią funkcję wskazującą na wytwór (*płótno bieliźniane*), rzadko posesywną (*siostrzana chałupa*), a w rosyjskim instrumentową (*ветряная мельница*).

2.5. Formanty *-alny*, *-arny*

Te formanty złożone z elementu rodzimego *-ny* i zapożyczonych *-al*, *-ar* tworzą przymiotniki najczęściej od podstaw obcojęzycznych (Sieczkowski, 1957: 110), por. *koniunkturalny*, *semestralny*, *strukturalny*, *elitarny*, *konsularny*, *satelitarny*, i należą we współczesnej polszczyźnie do nieproduktywnych

(Tekiel, 1977: 34–35). W języku rosyjskim istnieją paralelne nieproduktywne formanty *-альный* i *-арный* tworzące derywaty od rzeczowników zapożyczonych, por. *артериальный, категориальный, экзистенциальный, парламентарный, пленарный, суммарный* i in. Formant *-alny* (*-альный*) łączy się najczęściej z rdzeniem, sporadycznie z innymi sufiksami, por. polskie *-ura* (*agenturalny*, por. ros. *агентурный*), *-ika* (*leksykalny*, por. ros. *лексический*), *-ak* (*maniakalny*), *-oid-* (*negroidalny*, por. ros. *негроидный*), rosyjskie *–ak* (*маниакальный*). Formant *-arny* (*-арный*) występuje wyłącznie bezpośrednio po rdzeniach. Przed *-al-* pojawiają się intremorfy *-on-* (*-он-*) oraz *-u-* (*у*), np. *funkcjonalny, эмоциональный, procesualny, сексуальный*. Może nastąpić ucięcie podstawy, np. *marginalny, stypendialny, notarialny, минимальный, нотариальный* i in.

Formanty te mogą występować w funkcji subiektowej (*uchwała parlamentarna, бактериальная инфекция*), obiektowej (*państwa kolonialne, стипендиальная реформа*), posesywnej (*budynek ministerialny*), lokatywnej (*roślinność tropikalna, артериальная кровь*), temporalnej (*egzamin semestralny, пасхальные каникулы*), charakterystycznej konkretnej (*muskularny człowiek*), charakterystycznej abstrakcyjnej (*sakramentalne pytanie, гениальный учёный*), zakresowej (*jednostka monetarna, легендарный рассказ*), limitującej (*reforma monetarna, гормональное расстройство*).

2.6. Formant *-ski*

Podstawą polskich i rosyjskich przymiotników na *-ski* są męskie rzeczowniki osobowe (*męski, trenerski, мужской, царский*), imiona własne i nazwiska (*mickiewiczowski, napoleoński, мичуринский, наполеоновский*), nazwy toponimiczne (*gdański, bałtycki, notecki, альпийский, венский, московский*), męskie rzeczowniki żywotne i nieżywotne (*pieski, morski, зверский*), stosunkowo rzadko żeńskie (*babski, panieński, дамский, свинский*) i in.

W obu językach formant ten jest rozszerzony licznymi intermorfami, w języku polskim przede wszystkim *-ow-* (*mężowski, mistrzowski*), także *-ew-* (*królewski*), *-ań-* (*trojański*), *-ień-* (*kapitoliński*), *-oń-* (*jerychoński*), *-eń-* (*koleżeński*), *-al-* (*bestialski*), *-aj-* (*jurajski*), *-ej-* (*europejski*), *-ij-* (*olimpijski*), w rosyjskim *-ов-*, *-'ев-* (*банковский, кремлёвский*), *-ич-* ze wstawnym *е* (*космический*), *-ч-* ze wstawnym *е* (*краеведческий*), *-ан-* (*бирманский*), *-ин-* (*лодзинский*), *-ен-* (*пензенский*), *-ей-* (*европейский*), *-лез-* (*конголезкий*).

Występuje po rdzeniach (*carski, chamski, damski, górski, morski, pański, шюльский, мужской, океанский, царский, чешский, шефский*), a także po podstawach derywowanych wieloma sufiksami, w języku polskim *-ciel* (*nauczycielski*), *-acz* (*partacki*), *-arz* (*piłkarski*), *-erz* (*szlifierski*), *-ak* (*cudacki*),

-ec (*jeździecki*), *-ik* (*katolicki*), *-it-* (*izraelicki*), *-at* (*furiacki*), *-er* (*kasjerski*), *-ator* (*racjonalizatorski*), *-ent*, (*konsumencki*), *-ant* (*aliancki*) i in., w języku rosyjskim *-ак* (*дурацкий*), *-ик* (*стариковский*), *-ец* (*купеческий*), *-ач* (*трюкаческий*), *-арь* (*бунтарский*), *-тель* (*испытательский*), *-ник* (*мученический*), *-ух* (*пастушеский*), *-их* (*жениховский*), *-ист* (*рационалистический*), *-атор* (*рационализатор*), *-ент* (*оппонентский*), *-ант* (*арестантский*), *-иян* (*грубиянский*), *-ор* (*мушкетёрский*), *-ер* (*миссионерский*), *-ин* (*грузинский*), *-ош-* (*юношеский*) i in.

W języku polskim przyłączenie do podstawy formantu *-sk-* powoduje liczne asymilacje i uproszczenia (zob. Kowalik, 1977: 181–182; 1999: 103): spółgłoski kończące podstawę ulegają palatalizacji (*kapłan – kapłański, ułan – ułański, warchoł – warcholski, diabeł – diabelski*) i depalatalizacji (*dziennikarz – dziennikarski, lekarz – lekarski*); wygłosowe spółgłoski szczelinowe podstawy *s, z, š, ž, ś, ž, χ*, także zwarta *g* ulegają uproszczeniu, np. *Czerkies – czerkieski, Kaukaz – kaukaski, Czuwasz – czuwaski, papież – papieski, Białoruś – Białoruski, Brześć – brzeski, Włochy – włoski*; spółgłoski zwarto-wybuchowe *t, d, k* i zwarto-szczelinowe *c, з, č, ž, ć, dź* ulegają uproszczeniu na *c, з*, np. *adwokat – adwokacki, sąsiad – sąsiedzki, katolik – katolicki, Fenicja – fenicki, Sieradz – sieradzki, partacz – partacki, Noteć – notecki, czeladź – czeladzki*; grupy spółgłoskowe *łk, rk, rg, ng, sl, śl, sk, szcz* upraszczają się, np. *Hamburg – hamburski, Nowy Jork – nowojorski, Polska – polski, Bydgoszcz – bydgoski*; grupy *ść, źdź, st, zd* występują obocznie z *j*, np. *śródmieście – śródmiejski, miasto – miejski, Ujazd – ujejski*; następuje ucięcie podstawy, np. *Egipt – egipski, Italia – italski, poganin – pogański*. Alternacje zachodzą także w podstawie, np. *'i/y – ø* (*Kolumbia – kolumbijski, Walia – walijski, Asyria – asyryjski, Rosja – rosyjski*), *e – ø* (*Miśnia – miśnieński, panna – panieński*), *e – o* (*małżonek – małżeński, żona – żeński*), *ę – ą* (*mąż – męski*).

W języku rosyjskim zachodzą następujące alternacje: *к – ч* (*логика – логический*), *г – ж* (*Норвегия – норвежский*), *χ – ш* (*чехи – чешский*), *т – ч* (*ребята – ребяческий*), *к – ц* (*казак – казацкий*), *ч – ц* (*ткач – ткацкий*), *з' – ж* (*князь – княжеский*), palatalizacja (*Урал – уральский, Байкал – байкальский*) i depalatalizacja (*конь – конский, море – морской, царь – царский*).

Między językiem polskim a rosyjskim obserwujemy następujące różnice morfonologiczne. Polskim przymiotnikom, w których wygłosowe spółgłoski podstawy słowotwórczej ulegają uproszczeniu na *c*, odpowiadają rosyjskie z formantem *-еский* i alternacją *к – ч, ц – ч, т – ч*, por. *cudacki – чудаческий, epicki – эпический, ewangelicki – евангелический, gotycki – готический, grecki – греческий* (ale: *грецкие орехи*), *heretycki – еретический*, katolicki – *католический, kupiecki – купеческий, studencki – студенческий* i in.

W niektórych przykładach polskim przymiotnikom tego typu odpowiadają formacje z formantem *-ский* i brakiem alternacji, por. *iracki – иракский*, *kumycki – кумыкский*, *tadżycki – таджикский*, *turecki – тюркский/турецкий*, *uzbecki – узбекский* i in. (pełną ekwiwalencję obserwujemy w niezbyt licznych przykładach *burlacki – бурлацкий*, *kałmucki – калмыцкий*, *kozacki – казацкий*, *tkacki – ткацкий* i in.). Różnice w niektórych przykładach związane są z uproszczeniami w polskich derywatach wygłosowych spółgłosek podstawy *č*, *š*, *g* (a także *s*, *z*, *ś*, *ź*, (χ) przed formantem *-ski*, które w wymowie rosyjskiej zachowują się, por. *boski – божеский*, *czeski – чешский*, *czuwaski – чувашский*, *hamburski – гамбургский*, *inguski – ингушский*, *męski – мужской*, *norweski – норвежский*, *paryski – парижский*, *zaporoski – запорожский* i in.

W wielu przymiotnikach derywowanych od podstaw na *t*, *d* różnica dotyczy jedynie pisowni, bowiem w wymowie rosyjskiej obowiązuje także dźwięk *c* (zob. np. Bułanin, 1970: 119), por. *adwokacki – адвокатский*, *asystencki – ассистентский*, *fabrykancki – фабрикантский*, *irlandzki – ирландский*, *magnacki – магнатский*, *prezydencki – президентский*, *sąsiedzki – соседский*, *szwedzki – шведский* i in. Dotyczy to także przymiotników derywowanych od podstaw na *s*, *z*, w których następuje uproszczenie grupy spółgłoskowej przed formantem *-ski*, znajdujące wyraz w polskiej pisowni, w przeciwieństwie do rosyjskiej ortografii zachowującej etymologiczne połączenia spółgłoskowe, por. *abchaski – абхазский*, *białoruski – белорусский*, *eskimoski – эскимосский*, *francuski – французский*, *kaukaski – кавказский*, *kirgiski – киргизский* i in.

Formant *-ski* i jego rosyjski ekwiwalent pełnią następujące funkcje semantyczne: subiektową (*przemówienia poselskie*, *режиссёрское указание*), obiektową (*szkoły inżynierskie*, *пассажирский поезд*), posesywną (*żołnierska prycza*, *монашеская келья*), instrumentową (*zdjęcie rentgenowskie*, *рентгеновский снимок*), materiałową (*wyroby wikliniarskie*), genetyczną (*końskie włosie*, *конское мясо*), syngulatywną (*grono nauczycielskie*, *солдатский отряд*), wskazującą na relację całości w stosunku do części (*babski brzuch*, *свинский хвост*), symilatywną (*końska twarz*, *цыганские глаза*), zakresową (*francuski malarz*, *чешский язык*), lokatywną (*japońska porcelana*, *океанская рыба*).

W obu językach formant ten należy do najbardziej produktywnych.

2.7. Formanty *-aty*, *-asty*

Są to sufiksy oboczne, *-asty* we współczesnym języku ogólnopolskim występuje z reguły po spółgłosce miękkiej i morfonologicznie miękkiej (*liściasty*, *kolczasty*), natomiast *-aty* zarówno po twardej jak i po miękkiej (*rogaty*, *łaciaty*, *skrzydlaty*). Istnieją także synonimy słowotwórcze, por. *dropiaty* i *dropiasty*. Formanty te łączą się bezpośrednio z rdzeniem, wy-

stępowanie po innych przyrostkach poświadczone jest izolowanymi przykładami (zob. Kowalik, 1977: 64). Należą one do nielicznych formantów przytmiotnikowych mających funkcję semantyczną (Kowalik, 1977:72), tworząc przede wszystkim przymiotniki charakterystyczne, por. *dziobaty*, *pasiasty*. K. Kowalik (1977: 130, 139) i I. Winkler-Leszczyńska (1977: 26) zaliczają je do formantów produktywnych.

W języku rosyjskim formanty *-атый* i *-астый* występują z reguły po spółgłoskach twardych (*горбатый*, *крылатый*, *усатый*), rzadko po miękkich (*внучатый*, *ноздрястый*, *щелястый*). Łączą się bezpośrednio z rdzeniem. Rosyjskie formy na *-астый* w porównaniu z *-атый* wyrażają wyższy stopień intensywności danej cechy, por. *рогатый* 'mający rogi'/pot. *рогастый* 'mający duże rogi', *бородатый* 'mający brodę'/*бородастый* 'mający dużą brodę'. Ponadto przymiotniki z formantem *-астый* mają potoczny charakter, por. neutralne *бородатый*, *волосатый*, *усатый* i potoczne *бородастый*, *волосастый*, *усастый*. W MAS mają one najczęściej kwalifikator „gw. miejska", w nowszych słownikach, np. БТСРЯ z 2000 r., mają kwalifikator „pot." W języku rosyjskim funkcjonuje także rozszerzony formant *-чатый*. Łączy się on bezpośrednio z rdzeniem (*головчатый*, *дымчатый*, *слойчатый*) lub z podstawami derywacyjnymi na *-ец*, *-иц(а)*, *-ок*, *-ка*, *-инк(а)*, *-ушк(а)*, *-ишк(а)*, np. *веснушчатый* (←*веснушка*), *зубчатый* (←*зубец*), *реснитчатый* (←*ресница*) i in.

Oba formanty są produktywne nie tylko w języku potocznym, ale także literackim, por. neologizm Jesienina *голосатые запевки* (Szwiedowa: 287–288).

2.8. Formant *-owaty*

Jest to formant *-aty* rozszerzony intermorfem *-ow-*. Jest on w tej postaci nieporównanie bardziej produktywny, tworząc 1000 przymiotników (formant *-aty* – tylko 74, zob. Kowalik, 1977: 130–131). Występuje on zarówno bezpośrednio po rdzeniu (*flakowaty*, *gburowaty*, *jajowaty*, *piegowaty*), jak i po podstawach derywowanych sufiksalnie: sufiksem *-ka* (*gruszkowaty*), *-ek* (*prostaczkowaty*), *-ak* (*szczeniakowaty*), *-ik* (*jamnikowaty*), *-ica* (*pętlicowaty*), *-ec* (*kruszcowaty*), *-oń* (*gryzoniowaty*), *-uś* (*gogusiowaty*), *-uch* (*leniuchowaty*). Intermorf *-ow-* występuje po spółgłosce twardej (*łykowaty*) i miękkiej (*świniowaty*).

Rosyjski formant *-оватый* występujący po spółgłoskach miękkich w postaci *-еватый* łączy się bezpośrednio z rdzeniem (*дубоватый*, *игловатый*, *ноздреватый*, *угловатый* i in.) lub dodawany jest do podstaw z sufiksami *-ак* (*чудаковатый*), *-ок* (*комковатый*), *-ик* (*жуликоваты*), *-ец* (*рубцеватый*), *-ина* (*трещиноватый*). W jednym przykładzie występuje intermorf *-н-* (*бесноватый* ← *бес*). Formant zaliczany jest do produktywnych.

2.9. Formant *-isty*

Formant *-isty* występuje najczęściej w postaci nierozszerzonej intermorfem, w izolowanych przykładach pojawia się intermorf *-iw-* (*rzeczywisty*), *-n-* (*błotnisty*), *-ok-* (*przezroczysty*), *-u-* (*wiekuisty*) (zob. Kowalik, 1977: 139). Łączy się najczęściej z rdzeniem (*dżdżysty*, *górzysty*, *ościsty*, *puszysty*, *srebrzysty*), rzadziej z podstawami derywacyjnymi, np. na *-ba* (*osobisty*), *-ło* (*świetlisty*), *-ec* (rzad. *kolczysty*) (Kowalik, 1977: 137–138). Formant ten jest wyspecjalizowany w tworzeniu przymiotników charakterystycznych z odcieniem kwantytatywnym (*gwiaździsty*, *krwisty*), występuje także w funkcji symilatywnej (*szklisty*) (Kallas, 1999: 497). Należy do formantów produktywnych, według obliczeń K. Kowalik derywuje on 214 przymiotników (1977: 137).

Rosyjski formant *-истый* także łączy się w większości przykładów z rdzeniem (*ветвистый*, *иглистый*, *кожистый*, *скалистый*, *льдистый*), a także z podstawami derywowanymi formantami *-ка* (*подковыристый* ← uciętej podstawy *подковырка*), *-ок* (*суглинистый* ← uciętej podstawy *суглинок*), *-ина* (*морщинистый*), *-j-* (*чутьистый*) i in. W pojedynczych przykładach występują intermorfy, najczęściej *-ан-* (*водянистый*, *стклянистый*), *-ен-* (*леденистый*), *-н-* (*мучнистый*). Tak jak w języku polskim derywuje on przymiotniki charakterystyczne z odcienem kwantytatywnym (*болотистый*, *костистый*, *остистый*, *холмистый* i in.) i ze znaczeniem symilatywnym (*бархатистый*, *змеистый*, *золотистый*, *серебристый* i in.). Jest to formant bardzo produktywny w języku literackim i mówionym. Często tworzy okazjonalizmy typu *соснистый воздух* (Szwiedowa, 1982: 289).

2.10. Formanty paradygmatyczne

W języku polskim duża grupa przymiotników (w materiale I. Kaproń, która dokonała ich opisu, występuje 280 przymiotników właściwych i 23 liczebniki porządkowe, bez derywatów od wyrażeń przyimkowych i bez złożeń, zob. Kaproń, 1998: 79–93) tworzy się za pomocą formantu paradygmatycznego *-i/-y*. W tym wypadku następuje zmiana paradygmatu i rzeczownik zostaje przeniesiony do klasy przymiotników (o formantach paradygmatycznych zob. Laskowski, Wróbel, 1964; Kreja 1974; Kurzowa 1974; Chruścińska K., Waszakowa K., 1981: 45–58; Waszakowa 1993; Kaproń, 1998; Grzegorczykowa R., Puzynina J., 1999: 367–368 i in.) W rzeczownikach typu *barani* – *бараний* występuje pozornie pełna ekwiwalencja. Zbieżność dotyczy jednak tylko mianownika i biernika l.p. rzeczowników męskich, które w pozostałych przypadkach mają w języku rosyjskim sufiks *-j-* syg-

nalizowany obecnością w pisowni rozdzielającego miękkiego znaku (ь), por. *бараньего рога, волчьи законы, по заячьим следам* i in. Rzeczowniki żeńskie i nijakie mają sufiks *-j-* we wszystkich formach, por. *лисья нора, козье молоко, коровьего масла* i in. Obecność tego sufiksu ujawnia się w transkrypcji. Rozróżnia on (obok akcentu) takie formy jak *l'is'e* i *l'is'je*: *присматриваться лисе, лисье притворство*, także *vdow'e* i *vdov'je*: *сочувствовать вдове* i *вдовье хозяйство* (w języku rosyjskim nie występuje *j* po spółgłoskach miękkich wargowych). W rosyjskim słowotwórstwie wydzielany jest sufiks *-ij/-j-* (zob. Winogradow, 1972: 191; Szwiedowa, 1982: 271 i n.).

W obu językach podstawami są rzeczowniki niepochodne typu *baba, бык*, a także pochodne odrzeczownikowe (*rolniczy* ← *rolnik* ← *rola*, *охотничий* ← *охотник* ← *охота*), odczasownikowe (*urzędniczy*, ← *urzędnik* ← *urzędować*, *бродяжий* ← *бродяга* ← *бродить*), rzadziej odprzymiotnikowe (*samotniczy* ← *samotnik* ← *samotny*, *великаний* ← *великан* ← *великий*). W języku polskim najczęściej oznaczają one zwierzęta (ok. 70%) lub osoby (ok. 23%) (Kaproń, 1998: 82). W kilku wypadkach podstawami są inne rzeczowniki, por. *pokrzywi, złoty, uroczy* (Kaproń, 1998: 82). Podobnie w języku rosyjskim podstawami są w znakomitej większości nazwy zwierząt, nieco rzadziej nazwy osób. Wydaje się, że derywaty od innych rzeczowników są tworzone tylko okazjonalnie w języku literatury i publicystyki, por. *вопли автомобильи, овражьи края, мухоморья шляпка* (Szwiedowa, 1982: 271).

Pewne przymiotniki mogą mieć w zależności od kontekstu podwójną motywację, np. *twórczy* 'dotyczący twórców', np. *środowisko twórcze, związki twórcze* (← *twórca*) i *twórczy* 'mający zdolność tworzenia': *twórczy umysł* (← *tworzyć*), *powstańczy* 'odnoszący się do powstańców': *władze powstańcze* (← *powstaniec*), 'dotyczący powstania': *pieśni powstańcze* (← *powstanie*).

3. EKWIWALENCJA W KLASACH SEMANTYCZNYCH

3.1. Klasa przymiotników w funkcji subiektowej

Większości polskich formacji na *-owy* odpowiadają rosyjskie przymiotniki z formantem *-ny*, który w tworzeniu derywatów odrzeczownikowych należących do różnych klas semantycznych jest najbardziej produktywny, por. błędy: *Kiosk jest na autobusnym przystanku* (zam. *autobusowym*, por. *автобусная остановка*). *Jechali po pustyni karawannym szlakiem* (zam. *karawanowym*, por. *караванный путь*). *Polacy prowadzili narodną walkę o niepodległość* (zam. *narodową*, por. *народная борьба*). *Teraz są duże*

temperaturne zmiany (zam. *temperaturowe*, por. *температурные изменения*). *Na Wawelu jest wspaniała tronna sala* (zam. *tronowa*, por. *тронный зал*). *Mam jakąś wirusną infekcję* (zam. *wirusową*, por. *вирусная инфекция*) i in.

Niektórym derywatom na *-owy* odpowiadają przymiotniki z formantem *-енный* występującym po połączeniach spółgłoska (oprócz *л*, *р*) + *в'* (*буквенный*), *сл'* (*мысленный*), spółgłoska + *м'*, *н'*, *р'* (*письменный*), *хт'* (*вахтенный*), także *восторженный*, *оспенный обеденный* i kilku innych. Por. błędy: *Po kawie może być myślenna gonitwa* (zam. *myślowa*, por. *мысленное представление*). *On ma na twarzy jakby ospienne ślady* (zam. *ospowy*, por. *оспенная сыпь*).

Niektórym przymiotnikom z zakresu terminologii medycznej utworzonym od nazw chorób odpowiadają derywaty z formantem *-озный*, por. *Ona ma na rękach takie egzematozne pryszcze* (zam. *egzemowe*, por. *экзематозное состояние*). *U myśliwego zaczął się już gangrenozny proces* (zam. *gangrenowy*, por. *гангренозный процесс*). *U mnie jest jakiś grypozny stan* (zam. *grypowy*, *гриппозное состояние*). Por także *szkarlatynowy* – *скарлатинозный*/ /*скарлатинный* (*szkarlatynowe plamy*, *скарлатинозная сыпь*), *tyfusowy* – *тифозный* (*wysypka tyfusowa*, *тифозная эпидемия*) i in.

W nielicznych wypadkach mamy ekwiwalenty z formantem *-(ов)ский*, por. *Na Morzu Czarnym rozpoczęły się już flotskie manewry* (zam. *flotowe*, por. *флотские манёвры*). *Komiteckie ustawy obowiązywały wszystkich działaczy* (zam. *komitetowe*, por. *комитетские комиссии*). *Piotrowskie reformy zrobiły z Rosji nowoczesny, europejski kraj* (zam. *Piotrowe*, por. *петровская эпоха*).

W większości form z formantem *-ny* obserwujemy ekwiwalencję zerową (por. *chłodny* – *холодный*, *głodny* – *голодный*, *modny* – *модный*, *mroźny* – *морозный*, *postny* – *постный*, *pustynny* – *пустынный*, *rybny* – *рыбный*, *swobodny* – *свободный*, *wodny* – *водный* i in.) i błędy występują sporadycznie. W izolowanych przykładach formantowi *-ny* odpowiada sufiks derywacyjny *-еский*, por. *U dziecka, które jest dużo z matką, jest szybki psychiczeski rozwój* (zam. *psychiczny*, por. *психическое развитие*). Wydawałoby się, że przyrostek tak charakterystyczny dla ruszczyzny, nie powinien się pojawić w polskim wyrazie, a jednak jednym z częściej spotykanych błędów jest forma *człowieczeski*.

Przymiotniki na *-i(y)ny* mają regularne odpowiedniki z formantem *-онный*: *ewakuacyjny* – *эвакуационный* (*droga ewakuacyjna*, *эвакуационный период*), *koalicyjny* – *коалиционный* (*traktat koalicyjny*, *коалиционный договор*), *rewolucyjny* – *революционный* (*rząd rewolucyjny*, *революционная диктатура*) i in. Błędy występują stosunkowo rzadko, por. *Ja zachorowałem na infekcjonną żółtaczkę* (zam. *infekcyjną*, por. *инфекционная желтуха*). *W średniowieczu działali różne inkwizycjonne sądy* (zam. *inkwizycyjne*, por. *инквизиционный суд*).

Regularnymi ekwiwalentami są rosyjskie przymiotniki z formantem *-ивный* i alternacją *t/c* w temacie. Formant ten stosunkowo rzadko występuje w funkcji subiektowej. Zanotowałam następujące błędne derywaty: *Za zniszczenie np. mebli stosuje się różne administratywne kary* (zam. *administracyjne*, por. *административное взыскание*). *Deduktywny metod myślenia to taki, w którym jest stosowana dedukcja* (zam. *metoda dedukcyjna*, por. *дедуктивный метод*).

W izolowanych przykładach obserwujemy odpowiedniki z formantem *-ный* tworzone od uciętych podstaw, por. *burżuazyjny – буржуазный*, *konkurencyjny – конкурентный*, *tolerancyjny – толерантный* (w rosyjskim brak podstawy); z formantem *-озный*, por.: tendencyjny – *тенденциозный*, z formantem *-ский*, por.: *milicyjny – милицейский*, *policyjny – полицейский*.

Przymiotniki na *-iczny* mają odpowiedniki na *-ический*, por.: *bakteriologiczny – бактериологический* (*broń bakteriologiczna*, *бактериологическое оружие*), *feministyczny – феминистический* (*demonstracje feministyczne*, *феминистические выступления*), *kardiologiczny – кардиологический* (*zjazd kardiologiczny*, *кардиологическая консультация*), *reumatyczny – ревматический* (*bóle reumatyczne*, *ревматические узлы в пальцах*), *wulkaniczny – вулканический* (*wybuch wulkaniczny*, *вулканическое извержение*) i in. Błędy są stosunkowo rzadkie, por. *Schwytała go ostra reumatologiczeska ból* (zam. *reumatologiczny*, por. *ревматологическая боль*).

Stosunkowo licznej grupie przymiotników odpowiadają formacje na *-ский* (najczęściej od podstaw na *-ист*) będące często synonimami słowotwórczymi form na *-ический*. Różnica między nimi może dotyczyć łączliwości (np. *педантское спокойствие*, *педантские манеры* i *педантическая точность*, *педантический порядок*), sporadycznie sfery użycia (por. *neutralne океанский* i specjalne *океанический*), najczęściej jednak nie ma żadnej różnicy (por. *империалистский* i *империалистический*, *типографский* i *типографический*, *туристский* i *туристический*, *экспрессионистский* i *экспрессионистический* i in.). Pełnią one te same role semantyczne, co przymiotniki z formantem *-ический*, np. *feministyczny – феминистский/феминистический* (*ruch feministyczny*, *феминистские организации*), *impresjonistyczny – импрессионистский/импрессионистический* (*malarstwo impresjonistyczne*, *импрессионистские картины*), *monarchistyczny – монархистский* (*partia monarchistyczna*, *монархистский заговор*), *papistyczny – папистский* (*papistyczne działania*, *папистские идеи*), *purystyczny – пуристский/пуристический* (*purystyczne działania*, *пуристские действия*), *separatystyczny – сепаратистский* (*separatystyczne dążenia*, *сепаратистское движение*), *syjonistyczny – сионистский* (*ruch syjonistyczny*, *сионистское движение*), *szowinistyczny – шовинистский/шовинистический* (*szowinistyczne wystąpienia*, *шовинистские выступления*) i in. Por. *Dla mnie te wszystkie feministskie żądania są bardzo śmieszne* (*feministyczne*, por. *феминистские требования*).

Monarchistski spisek trzech państw doprowadził do rozbiorów (zam. *monarchistyczny*, por. *монархистский заговор*). *Rosja musi się bronić przed różnymi islamskimi i papistskimi ideami* (zam. *papistycznymi*, por. *папистские идеи*). *Teraz są modne różne separatystskie ruchy, np. w Hiszpanii* (zam. *separatystyczne*, por. *сепаратистское движение*). *Syjonistski ruch miał na celu utworzenie własnego państwa* (zam. *syjonistyczny*, por. *сионистское движение*).

Niektórym przymiotnikom odpowiadają rosyjskie formacje na *-ный*, por. *Ciągle mnie budzą telefonne dzwonki* (zam. *telefoniczne*, por. *телефонный звонок*). *Mieszkańcom ciągle ugrożają wulkanne wybuchy* (zam. *wulkaniczne*, por. *вульканические/вульканные извержения*).

Pojedynczym przymiotnikom w funkcji subiektowej z formantem *-any* odpowiadają derywaty z sufiksem *-ный*, por. *Naokoło są same kukuruzne pola* (zam. *kukurydziane*, por. *кукурузное поле*). *W pokoju chłopaków czuje się zawsze jakieś podejrzane wódeczne zapachy* (zam. *wódczane*, por. *водочный запах*).

Polskim formantom *-(ow)ski*, *-arski* odpowiadają formanty *-ный*, *-ский*, por. *W Ermitażu można oglądać stare jubilerne wyroby* (zam. *jubilerskie*, por. *ювелирные изделия*). *Na zajęciach uczniowie wykonywali różne drobne ślusarne prace* (zam. *ślusarskie*, por. *слесарные работы*). *Dużo młodych ludzi należą teraz do różnych anarchistskich organizacji* (zam. *anarchistowskich*, por. *анархистская организация*). *Znowu są używane różne barońskie tytuły* (zam. *baronowskie*, por. *баронский титул*). *Lubię poważną muzykę, najbardziej betoweńskie symfonie* (zam. *beethovenowskie*, por. *бетховенская симфония*). *Kiedyś ludzie tak samo potępiali darwińską teorię* (zam. *darwinowską*, por. *дарвинская теория*). *W całym kraju był faszystski terror* (zam. *faszystowski*, por. *фашистский террор*). *Wszyscy musieli znać leninską i marksistską filozofię* (zam. *leninowską*, *marksistowską*, por. *ленинская*, *марксистская философия*). *Rosyjskie rolnictwo zniszczyła nie tylko kolektywizacja, ale też na przykład różne miczurińskie metody* (zam. *miczurinowskie*, por. *мичуринские методы*). *W ostatnich latach w różnych krajach powstają różne nazistskie ruchy* (zam. *nazistowskie*, por. *нацистское движение*). *W stalińskich obozach zginęły miliony ludzi* (zam. *stalinowskich*, por. *сталинские лагеря*). *Turgieniewskie powieści mają światową sławę* (zam. *turgieniewowskie*, por. *тургеневские романы*). Por. także *burmistrzowski* – *бурмистрский* (*urząd burmistrzowski*, *бурмистрский пост*), *mickiewiczowski* – *мицкевичский* (*utwory mickiewiczowskie*, *мицкевичские произведения*), *mecenasowski* – *меценатский* (*mecenasowska działalność*, *меценатская деятельность*), *papistowski* – *папистский* (*ruch papistowski*, *папистское движение*), *puszkinowski* – *пушкинский* (*muzeum puszkinowskie*, *Пушкинский дом*), *rasistowski* – *расистский* (*rasistowskie poglądy*, *расистский режим*), przest. *rojalistowski/rojalistyczny* – *роялистский* (*partie rojalistowskie*, *роялистская*

идеология), *rotmistrzowski* – *ротмистрский* (*rotmistrzowska buława*, *ротмистрский чин*), *sędziowski* – *судейский* (*sędziowskie obowiązki*, *судейская должность*), *skautowski* – *скаутский* (*organizacje skautowskie*, *скаутские отряды*), *szefowski* – *шефский* (*szefowskie humory*, *шефская помощь*), *wachmistrzowski* – *вахмистерский* (*stopień wachmistrzowski*, *вахмистерский пост*) i in.

W niewielu przykładach polskiemu *-ijski* (*-yjski*) odpowiada rosyjski *-ский*, por. *Nie oglądam brazylskie seriale* (zam. *brazylijskich*, por. *бразильский сериал*). *Przed ambasadą były kurdzkie demonstracje* (zam. *kurdyjskie*, por. *курдские демонстрации*). W izolowanych przykładach mamy różne odpowiedniki formantowe, por. np. pol. *-ański* – ros. *-ский*: *Jugosławskie pretensje są słusznymi* (zam. *jugosłowiańskie*, por. *югославские претензии*); *Znane są korejskie osiągnięcia gospodarcze* (zam. *koreańskie*, por. *корейские достижения*); pol. *-ski* – ros. *-овский*: *W napoleonowskich wojnach brali też udział Polacy* (zam. *napoleońskich*, por. *наполеоновские войны*).

Kontrasty między tego typu przymiotnikami związane są także z alternacjami morfologicznymi (Kowalik, 1999: 103).

Polskim przymiotnikom, w których wygłosowe spółgłoski podstawy słowotwórczej ulegają uproszczeniu na *c*, odpowiadają rosyjskie z formantem *-еский* i alternacją *к* – *ч*, *ц* – *ч*, *т* – *ч*, por. *grecki* – *греческий* (*grecka kontrola celna*, *греческий томоженный контроль*), *katolicki* – *католический* (*katolicka działalność*, *католическая деятельность*), *poetycki* – *поэтический* (*twórczość poetycka*, *поэтическое творчество*), *prorocki* – *пророческий* (*przepowiednie prorockie*, *пророческое предсказание*), *stoicki* – *стоический* (*filozofia stoicka*, *стоическая философия*), *studencki* – *студенческий* (*studenckie życie*, *студенческая жизнь*) i in. Błędy spotyka się stosunkowo rzadko, por. *Podobno on należy do jakiejś heretyczeskiej sekty* (zam. *heretyckiej*, por. *еретическая секта*).

Izolowanym derywatom na *-arny*, *-alny* mogą odpowiadać przymiotniki na *-ный* lub *-ский*, por. *Nasz agenturny wywiad był chyba najlepszym na świecie* (zam. *agenturalny*, por. *агентурная разведка*). *Chciałbym po studiach zająć się konsulską pracą* (zam. *konsularną*, por. *консульская работа*). *U nas w Litwie była polska parlamencka delegacja* (zam. *parlamentarna*, por. *парламентская делегация*).

Przymiotnikom paradygmatycznym odpowiadają w większości derywaty z formantem paradygmatycznym obocznym do *-j-*, por. *babi* – *бабий* (*babi płacz*, *бабий плач*), *wilcze wycie* – *волчий вой*, *zajęcze ślady* – *заячьи следы*, *żabi* – *жабий* (*żabie rechotanie*, *жабье кваканье*) i in.

Część derywatów ma odpowiedniki z formantem *-иный*, por. *Czasem można z daleka zobaczyć cietrzewine toki* (zam. *cietrzewie*, por. *тетеревиные токи*). *O piątej rano budzi mnie gołębine gruchanie* (zam. *gołębie*, por. *голубиное воркование*). *Wszystkie zwierzęta boją się lwinego ryku* (zam.

lwiego, por. *львиный рык*). Por. także: *muszy – мушиный* (*musze brzęczenie, мушиное жужжание*), *orliny* (*orli lot, орлиный полёт*), *шмелиный* (*trzmiele brzęczenie, шмелиное жужжание*), *журавлиный* (*żurawi szyk, журавлиный косяк*) i in. Niektórym przymiotnikom odpowiadają formy na *-еский* oraz (rzadko) na *-ачий* (*-ячий*), por. *Najgorsze są takie starczeskie rozmowy o chorobach* (zam. *starcze*, por. *старческие разговоры*). *Justyna najchętniej słuchała powstańczeskich opowiadań* (zam. *powstańczych*, por. *повстанческие рассказы*). *Wieczorami słychać pod oknami koszacze piski* (zam. *kocie – кошачий писк*). Por. także *buntowniczy – бунтовщический* (*buntownicze wystąpienia, бунтовщические выступления*), książk. *człowieczy – человеческий/человечий* (*ślad człowieczy, человеческий след*), *dziewiczy – девический* 'dziewczęcy'/poet. *девичий* (*dziewicze marzenia, девические мечты*), *innowierczy – иноверческий* (*innowiercze nauki, иноверческая наука*), *mniszy – монашеский* (*mnisze modlitwy, монашеские молитвы*), *niewolniczy – невольнический/невольничий* (*niewolnicze powstania, невольническое восстание*), *rozbójniczy – разбойнический/разбойничий* (*napady rozbójnicze, разбойническое нападение*), *rzemieślniczy – ремесленнический* (*żądania rzemieślnicze, ремесленнические требования*), *twórczy – творческий* (*stowarzyszenia twórcze, творческое объединение*), *wrogi – вражеский* (*wroga kula, вражеская пуля*), *szczygli – щиглячий* (*szczygle śpiewy, щиглячие пения*), *niedźwiedzi* – pot. *медвежачий/медвежий* (*niedźwiedzi ślad, медвежачий след*) i in.

3.2. Klasa przymiotników w funkcji obiektowej

Formantowi *-owy* odpowiada formant *-ный*, por. *Biletna kasa była już zamknięta* (zam. *kasa biletowa*, por. *билетная касса*). *To jest bardzo dochodny interes* (zam. *dochodowy*, por. *доходное предприятие*). *Wszystkie aktorki miały efektne toalety i fryzury* (zam. *efektowne*, por. *эффектная причёска*). *Bardzo mnie się podoba figurna jazda na lodzie* (zam. *figurowa*, por. *фигурный вальс*), *Konkursna komisja mnie odrzuciła* (zam. *komisja konkursowa*, por. *конкурсная комиссия*). *U nas też są kredytne banki, ale nie załatwisz kredytu* (zam. *bank kredytowy*, por. *кредитные учреждения*). Por. także *goździkowy – гвоздичный* (drzewo goździkowe, *гвоздичное дерево*), *meblowy – мебельный* (*sklep meblowy, мебельный магазин*), *patrolowy – патрульный* (*okręt patrolowy, патрульный самолёт*), *walutowy – валютный* (*kantor walutowy, валютный обмен*), *żółciowy – желчный* (*woreczek żółciowy, желчный пузырь*) i in.

W izolowanych przykładach formant *-owy* ma inne ekwiwalenty: formant *-енный* (por. *uprawy tykwowe – тыквенные культуры*), *-ский* (*oceanowa głębia – океанские воды*), *-ический* (*film dialogowy – диалогический фильм*). Zanotowałam tylko jeden błędny przymiotnik: *U nas mamy bogate tykwienne uprawy* (zam. *tykwowe*, por. *тыквенные культуры*).

Formant *-ny* ma w wielu derywatach regularny odpowiednik w postaci formantu *-ический*, por.: *akustyczny – акустический* (*akustyczna sala, акустические изменения*), *ceramiczny – керамический* (*przemysł ceramiczny, керамический завод*), *graficzny – графический* (*pracownia graficzna, графическая выставка*), *kosmetyczny – косметический* (*laboratorium kosmetyczne, косметическая фабрика*), *mechaniczny – механический* (*wydział mechaniczny, механическая мастерская*), *scholastyczny – схоластический* (*szkoły scholastyczne, схоластические школы*) i in. Błędy są stosunkowo nieliczne, por. *U nas pracuje bardzo nowoczesna ceramiczeska fabryka* (zam. *ceramiczna*, por. *керамическая фабрика*). Inne odpowiedniki należą do izolowanych i nie notuje się błędnych derywatów, por. *złoża solne – соляной пласт, winny człowiek – виновный человек.*

Formant *-i(y)ny* ma regularny odpowiednik *-ионный*, por. *artykulacyjny – артикуляционный* (*narządy artykulacyjne, артикуляционные органы речи*), *dyskusyjny – дискуссионный* (*klub dyskusyjny, дискуссионный клуб*), *emisyjny – эмиссионный* (*instytucja emisyjna, эмиссионный банк*), *informacyjny – информационный* (*biuro informacyjne, информационный бюллетень*), *inspekcyjny – инспекционный* (*oficer inspekcyjny, инспекционные органы*), *konsultacyjny – консультационный* (*ośrodek konsultacyjny, консультационное бюро*), *okupacyjny – оккупационный* (*wojska okupacyjne, оккупационные власти*), *reklamacyjny – рекламационный* (*punkt reklamacyjny, рекламационное отделение*) i in. Zanotowałam następujące derywaty utworzone według rosyjskiego modelu: *Żeby dobrze wymawiać dźwięki, trzeba trochę znać budowę artykulacjonnych organów* (zam. *artykulacyjnych*, por. *артикуляционные органы речи*). *Na zajęciach organizują się różne dyskusjonne grupy, w których dyskutujemy na różne tematy* (zam. *dyskusyjne*, por. *дискуссионная группа*). *Jak emisjonny bank drukuje pieniędzy bez pokrycia, to wtedy mamy inflację* (zam. *emisyjny*, por. *эмиссионный банк*). *O adresie można się dowiedzieć w informacjonnym punkcie* (zam. *informacyjnym*, por. *информационный пункт*). *Okupacjonne wojska zajęli cały kraj* (zam. *okupacyjne*, por. *оккупационные войска*).

Innym regularnym odpowiednikiem jest formant *-ивный* z alternacją *t/c* w temacie: *federacyjny – федеративный* (*państwo federacyjne, федеративные государства*), *prewencyjny – превентивный* (*środki prewencyjne, превентивные мероприятия*), *regeneracyjny – регенеративный* (*zdolności regeneracyjne, регенеративные процессы*), *represyjny – репрессивный* (*metody represyjne, репрессивные меры*), *reprodukcyjny – репродуктивный* (*metoda reprodukcyjna, репродуктивный процесс*) i in. Por. takie błędy jak: *Federatywne stany mają dużą autonomię* (zam. *federacyjne*, por. *федеративные государства*). *W młodych komórkach szybciej zachodzą regeneratywne procesy* (zam. *regeneracyjne*, por. *регенеративные процессы*). *To jest dalej represywne państwo* (zam. *represyjne*, por. *репрессивное государство*).

Derywatom na *-iczny* odpowiadają konstrukcje na *-ический*, por. *anatomiczny – анатомический* (*opis anatomiczny, анатомические особенности*), *biograficzny – биографический* (*film biograficzny, биографический роман*), *chronologiczny – хронологический* (*tablica chronologiczna, хронологические таблицы*), *frazeologiczny – фразеологический* (*słownik frazeologiczny, фразеологический словарь*) i in. Zanotowałam dwa błędne derywaty: *Musimy zrobić w domu taki frazeologiczeski spis: wszystko, co znamy* (zam. *frazeologiczny*, por. *фразеологический список*). *Ja najwięcej lubię biograficzeską literaturę* (zam. *biograficzną*, por. *биографическая литература*).

W tej funkcji semantycznej izolowane przykłady mają ekwiwalenty *-ный*, por. *Jak jestem zmęczona, to piję gorącą, aromatną herbatę* (zam. *aromatyczną*, por. *ароматный чай*).

Pojedyncze przymiotniki z formantem *-any* mają odpowiedniki na *-ный*, por. *U nas są lepsze różne kiełbasne wyroby* (zam. *kiełbasiane*, por. *колбасные изделия*).

3.3. Funkcja instrumentowa

Derywatom na *-owy* odpowiadają derywaty na *-ный*, por. *Teraz w Moskwie nawet w dzień możesz usłyszeć automatne wystrzały* (zam. *automatowe*, por. *автоматный выстрел*). *Magnetofonna zapis jest złej jakości* (zam. *magnetofonowy*, por. *магнитофонная запись*). *Teraz robi się najczęściej maszynne hafty* (zam. *maszynowe*, por. *машинная вышивка*). *Po zestrzeleniu samolotu w prasie pisali, że Amerykanie prowadzili samolotne rozpoznanie* (zam. *samolotowe*, por. *самолётная разведка*).

W pojedynczych przykładach mamy inne odpowiedniki formantowe, por. *Na niektórych wsiach jest jeszcze nafciane oświetlenie* (zam. *naftowe*, por. *нефтяной двигатель*). *Na Zachodzie wprowadza się różne ekologiczne wietrzane urządzenia* (zam. *wiatrowe*, por. *ветряное устройство*).

Nieliczne w tej funkcji przymiotniki na *-ny* mają w większości paralelny odpowiednik na *-ный*, por. *hamulec nożny – ножной тормоз, ręczna praca – ручная работа*. Różnice są nieliczne, np. *turbina wodna – водяная турбина*. Brak błędnych derywatów.

3.4. Funkcja posesywna

Formantowi *-owy* odpowiada formant *-ный*, por. *Jedyna batalionna armata jest zepsuta* (zam. *batalionowa*, por. *батальонная пушка*). *Na kołchoznych polach nie miał kto pracować* (zam. *kołchozowych*, por. *колхозные*

поля). *Za te lata rozkradli cały narodny majątek* (zam. *narodowy*, por. *народные богатства*) i in.

Pojedyncze błędy zanotowałam w formacjach na *-ny*, por. *W burżuaznych przedsiębiorstwach powstawały związki zawodowe* (zam. *burżuazyjnych*, por. *буржуазные предприятия*). *Samochody mafii są lepsze i szybsze od policejskich* (zam. *policyjnych*, por. *полицейская машина*). Analogicznie: *U nas demonstranci często czują na plecach milicejskie pałki* (zam. *milicyjne*, por. *милицейская дубинка*).

W derywatach na *-ski* (i rozszerzonych) obserwuje się następujące błędy: *Grafskie komnaty zajmowały lewe skrzydło pałacu* (zam. *grafowskie*, por. *графские комнаты*). *Ta leninska czapka z daszkiem stała się symbolem* (zam. *leninowska*, por. *ленинская фуражка*). *W tym muzeum przechowują się puszkińskie rękopisy* (zam. *puszkinowskie*, por. *пушкинскуе рукописи*). *W staliński gabinet ludzie wchodzili z wielkim strachem* (zam. *stalinowski*, por. *сталинский кабинет*). *Trzeba mi iść do ślusarnego zakładu* (zam. *ślusarskiego*, por. *слесарная мастерская*). *Były zniszczone kwitnące gospodarstwa, jako kułaczeskie* (zam. *kułackie*, por. *кулаческое хозяйство*). *W kupieczeskich kramach można było kupić absolutnie wszystko* (zam. *kupieckich*, por. *купеческий ларёк*) i in.

Niektórym formantom paradygmatycznym odpowiadają formanty sufiksalne *-иный* oraz *-еский*, por. *Siedzimy w tym swoim pokoju jak w myszynej norze* (zam. *mysiej*, por. *мышиная нора*). *Przyjść dziewczynie do pokoju takiego chłopaka, to jak wejść do lwinej klatki* (zam. *lwiej*, por. *львиная клетка*). *Rano znalazłyśmy na parapecie gołubine gniazdo z dwóch patyków i jajko* (zam. *gołębie*, por. *голубиное гнездо*). *W klasztorze można też zwiedzić mniszeską celę* (zam. *mniszą*, por. *монашеская келья*). *Upadają rzemieślniczeskie zakłady* (zam. *rzemieślnicze*, por. *ремесленническая мастерская*) i in.

Niektóre przymiotniki mają potoczne odpowiedniki z formantem *-ачий* występujące równolegle obok innych form, por. *byczy* – pot. *бычачий* (/*бычий, бычиный*), *gęsi* – pot. *гусячий* (/*гусиный*), *indyczy* – *индюшачий* (/*индюшечий*, por. *индюшиный*), *koci* – *кошачий*, *niedźwiedzi* – pot. *медвежачий* (/*медвежий*), *szczygli* – *щеглячий* i in. Nie zanotowałam błędnych form.

3.5. Funkcja materiałowa

Derywaty z formantem *-owy* mają najczęściej odpowiedniki na *-ный*, por. *Trzeba dodać więcej ananasnego soku* (zam. *ananasowego*, por. *ананасный сок*). *Do tego by pasowała atłasna bluzka* (zam. *atłasowa*, por. *атласная*

блузка). *On wjechał na betonny słup* (zam. *betonowy*, por. *бетонный столб*). *Cementny fundament był postawiony już w zeszłym roku* (zam. *cementowy*, por. *цементный фундамент*). *W autobusie podłożyli dynamitny ładunek* (zam. *dynamitowy*, por. *динамитный заряд*). *U nas też na wigilię robią grzybną zupę* (zam. *grzybową*, por. *грибной суп*). *Wszystkie rzeczy mamy w kartonnych pudłach* (zam. *kartonowych*, por. *картонная коробка*). *Najlepiej lubię w pączku marmoladne nadzienie* (zam. *marmoladowe*, por. *мармеладная начинка*). *Na pierwsze była pomidorna zupa* (zam. *pomidorowa*, por. *помидорный суп*). *Potem z tej sernej masy trzeba zrobić taką dużą kulę* (zam. *serowej*, por. *сырная масса*). *Deski zbija się długimi stalnymi gwoździami* (zam. *stalowymi*, por. *стальный гвоздь*) i in.

Nieliczne przymiotniki mają ekwiwalenty z formantem *-аный* (*-яный*) por. *Wszędzie są pokopane wielkie piaszczane doły* (zam. *piaskowe*, por. *песчаная яма*). *Znowu są modne tafciane spódnice* (zam. *taftowe*, por. *тафтяная юбка*). *Najlepsze na reumatyzm jest torfiane błoto* (zam. *torfowe*, por. *торфяное болото*). Por. także *juchtowy* – *юфтяной* (*juchtowe buty*, *юфтяные сапоги*), *lodowy* – *ледяной* (*lodowy sopel*, *ледяная глыба*), *naftowy* – *нефтяной* (*paliwa naftowe*, *нефтяные масла*), *piórowy* – *перяной* (*piórowe skrzydła ptaków*, *перяная подушка*), *smołowy* – *смоляной* (*lepik smołowy*, *смоляные масла*) i in.

Większość przymiotników paradygmatycznych ma ekwiwalenty na *-ий*/*-j-*, por. *baranie kotlety* – *бараньи котлеты*, *kozi ser* – *козий сыр*, *zajęczy pasztet* – *заячий паштет* i in. W pojedynczych przykładach obserwuje się inne odpowiedniki, por. *Kiedyś to najlepsza była kąpiel w oślinym mleku* (zam. *oślim*, por. *ослиное молоко*).

Niezbyt liczne przymiotniki na *-ny* mają paralelne odpowiedniki na *-ный*, por. *mięsny* – *мясной* (*wyroby mięsne*, *мясные изделия*), *żelazny* – *железный* (*żelazny pręt*, *железный прут*), a także na *-аный*, por. *Koszulę miał przewiązaną konopianym sznurkiem* (zam. *konopnym*, por. *конопляная верёвка*). *Do różnych wyrobów dodają kościanej mąki* (*kostnej*, por. *костяная мука*). *Najlepsza w taki upał jest płótniana koszula* (zam. *płócienna*, por. *полотняный*). *Wszędzie teraz sypią ziemniane wały* (*ziemne*, *земляное укрепление*) i in.

Polskie przymiotniki z formantem *-any* obok zbieżnych form (por. *gliniane naczynia* – *глиняная посуда*, *kasza owsiana* – *овсяная крупа*, *skórzane obuwie* – *кожаная обувь* i in.), mają w pewnych wypadkach rosyjskie odpowiedniki z innymi formantami, por. *W dzieciństwie puszczaliśmy mylne bańki* (zam. *mydlane*, por. *мыльный пузырь*). *Na półkach stoją miedne naczynia* (zam. *miedziane*, por. *медная посуда*). Por. także *zupa kartoflana* – *картофельный суп*, *placki kukurydziane* – *кукурузные лепёшки* i in.

Występują nieliczne przykłady z innymi formantami: *-овый*/*-евый*, por. *Nie cierpię zapach gryczniowej kaszy* (zam. *gryczanej*, por. *гречневая каша*),

różany – розовый (*różany krzak, розовый куст*); *-'анный* (ort. *-янный*), *-енный*: *W mieście jest tylko jeden stary drewnianny most* (zam. *drewniany*, por. *деревянный мост*). *Lubię bajkę o ołowiannym żołnierzyku* (zam. *ołowianym, оловянный солдатик*). *Teraz na wsiach nie ma już słomiannych dachów* (zam. *słomianych*, por. *соломенная крыша*). *Dostałam na urodziny kolorowe szklanne naczynia* (zam. *szklane*, por. *стеклянная посуда*).

Większość przymiotników paradygmatycznych ma ekwiwalenty na *-ий/-j-*, por. *baranie kotlety – бараньи котлеты, kozi ser – козий сыр, zajęczy pasztet – заячий паштет* i in. W pojedynczych przykładach obserwuje się inne odpowiedniki, por. *Kiedyś to najlepsza była kąpiel w oślinym mleku* (zam. *oślim*, por. *ослиное молоко*).

3.6. Funkcja genetyczna

Formant *-owy* jest zastępowany formantem *-ный*, por. *Młodzież woli coca colę od chlebnego kwasu* (zam. *chlebowego*, por. *хлебный квас*). *Kraterny ogień widać z odległości wielu kilometrów* (zam. *kraterowy*, por. *кратерный огонь*). *Opiumny dym wdycha się przez takie długie fajki* (zam. *opiumowy*, por. *опиумный дым*). *Dziennikarza trafiło kilka rewolwernych kul* (zam. *rewolwerowych*, por. *револьверная пуля*). *Papierosny dym szkodzi jeszcze więcej tym, co nie palą* (zam. *papierosowy*, por. *папиросный дым*). *Wieczorem całe ubranie jest pokryte węglnym pyłem* (zam. *węglowym*, por. *угольная пыль*) i in.

W pozostałch derywatach sufiksalnych, rzadziej występujących w tej funkcji, błędy są nieliczne, por.: *Zatrucie kiełbasnym jadem jest niebezpieczne* (zam. *kiełbasianym*, por. *колбасный яд*). *Pszczelinym miodem można leczyć wiele chorób* (zam. *pszczelim*, por. *пчелиный мёд*). *Kłusownicy sprzedają soboline skórki* (zam. *sobole*, por. *соболиные шкурки*). Por. także *klej kostny – костяной клей, olej kukurydziany – кукурузное масло* i in.

3.7. Funkcja wskazująca na wytwór

W funkcji tej występują w języku polskim dwa formanty: *-owy* i *-any*, jednak błędy występują tylko w derywatach z formantem *-owy*, który jest zastępowany przez *-ный*, por. *Zamiast obrusa może być gazetny papier* (zam. *gazetowy*, por. *газетная бумага*). *Pracowałem na budowie i kładłem fundamentne płyty* (zam. *fundamentowe*, por. *фундаментные плиты*). *W sklepach można kupić każdą parkietną klepkę* (zam. *parkietową*, por. *паркетный брусок*). *Wszystkie trotuarne płyty są krzywe i połamane* (zam. *trotuarowe*, por. *тротуарные плиты*). Por. także: *kotłowy – котельный* (*stal kotłowa*,

котельная сталь), *meblowy* – *мебельный* (*materiał meblowy*, *мебельные ткани*), *piżamowy* – *пижамный* (*materiał piżamowy*, *пижамный материал*), *sprężynowy* – *пружинный* (*stal sprężynowa*, *пружинная проволока*) i in.

3.8. Funkcja wskazująca na przeznaczenie

Najczęściej formant *-owy* jest zastępowany przez *-ный*, por. *Wszystkie dziewczyny szyją na Nowy Rok balne suknie* (zam. *balowe*, por. *бальное платье*). *Bomba była w bagażnym wagonie* (zam. *bagażowym*, *багажный вагон*). *Przyjęcie było w bankietnej sali* (zam. *bankietowej*, por. *банкетный зал*). *Bilardny stół jest ciągle zajęty* (zam. *bilardowy*, por. *бильярдный стол*). *Najważniejsze eksportne towary to węgiel i ropa naftowa* (zam. *eksportowe*, por. *экспортные товары*). *Hokejny kij służy teraz do bicia* (zam. *hokejowy*, por. *хоккейная клюшка*). *Kupujemy często konserwne puszki* (zam. *konserwowe*, por. *консервная банка*). *Herling-Grudziński pisze, że po ulicach szli kobiety w brzydkich sukienkach i robotnicy w kombinezonach zalanych maszynnym olejem* (zam. *maszynowym*, *машинное масло*). *Uran jest potrzebny do rakietnego paliwa* (zam. *rakietowego*, por. *ракетное топливо*). *Sygnalne flagi służą do sygnalizacji na statkach* (zam. *sygnałowe*, *сигнальные флаги*). *Więźniowie jechali towarnymi wagonami* (zam. *towarowymi*, por. *товарный вагон*) i in.

Istnieją także inne rodzaje ekwiwalencji: formantowi *-ny* odpowiada *-ический*, por. *fizyczny* – *физический* (*gabinet fizyczny*, *физическая лаборатория*), *gimnastyczny* – (*przyrządy gimnastyczne*, *гимнастический зал*), *turystyczny* (*plecak turystyczny*, *туристическая база*) i in.; formantowi *-iczny* odpowiada *-ический*, por. *astrologiczny* – *астрологический* (*przyrządy astrologiczne*, *астрологические приборы*), *astronomiczny* – *астрономический* (*luneta astronomiczna*, *астрономические инструменты*), *chirurgiczny* – *хирургический* (*narzędzia chirurgiczne*, *хирургические ножницы*), *stomatologiczny* – *стоматологический* (*fotel stomatologiczny*, *стоматологический кабинет*) i in.; formantowi *-iczny* odpowiada *-ский*, por.: *alpinistyczny* – *альпинистский* (*alpinistyczny sprzęt*, *альпинистское снаряжение*), *litograficzny* – *литографский* (*kamień litograficzny*, *литографские краски*) i in. Błędy są zupełnie wyjątkowe, por.: *Alpinistski sprzęt jest bardzo drogi.*

3.9. Funkcja wskazująca na relację części do całości

Formantowi *-owy* odpowiada *-ный*, por. *Na wsi przeważnie używa się sztucznych nawozów, na przykład azotnych* (zam. *azotowych*, por. *азотные удобрения*). *Wszystkie ważne informacje można zapisać na komputernym dysku*

(zam. *komputerowym*, por. *компютерный диск*). *Bez radarnych urządzeń niemożliwa byłaby praca statku i samolotu* (zam. *radarowych*, *радарное оборудование*). *Na egzaminie pytali mnie o strunnych instrumentach* (zam. *o strunowe*, por. *струнный инструмент*). Por. także: *gąsienicowy* – *гусеничный* (*traktor gąsienicowy*, *гусеничный трактор*), *resorowy* – *рессорный* (*bryczka resorowa*, *рессорный экипаж*), *sprężynowy* – *пружинный* (*materac sprężynowy*, *пружинный матрац*), *transformatorowy* – *трансформаторный* (*zasilacz transformatorowy*, *трансформаторная станция*) i in.

Według modelu rosyjskiego tworzone są także niektóre przymiotniki na *-aty* i *-asty*, por. *Naokoło rosną igliste drzewa* (zam. *iglaste*, por. *иглистый кактус*). *Najważniejszą częścią są ząbczate koła* (zam. *zębate*, por. *зубчатое колесо*). Por. także: *dziuplasty* – *дуплистый* (*dziuplaste drzewo*, *дуплистое дерево*).

3.10. Funkcja wskazująca na relację całości do części

Formant *-owy* jest zastępowany formantem *-ный*, por. *Wielkim osiągnięciem nauki było rozbicie atomnego jądra* (zam. *atomowego*, por. *атомное ядро*). *Gdzie można kupić gitarne struny?* (zam. *gitarowe*, por. *гитарная струна*). *Katalożne kartki są ułożone alfabetycznie* (zam. *katalogowe*, por. *каталожная карточка*). *Kompasna igła zawsze pokazuje północ* (zam. *kompasowa*, por. *компасная стрелка*). *W jego skład wchodzi także mikrofonna membrana* (zam. *mikrofonowa*, *микрофонная мембрана*). *Ktoś nie odłożył telefonną słuchawkę* (*телефонная трубка*). Por. także *frakowy* – *фрачный* (*poły frakowe*, *фрачные полы*), *mundurowy* – *мундирный* (*czapka mundurowa*, *мундирные пуговицы*), *kalendarzowy* – *календарный* (*kartka kalendarzowa*, *календарный листок*), *ołtarzowy* – *алтарный* (*stopień ołtarzowy*, *алтарная дверь*), *pługowy* – *плужный* (*lemiesz pługowy*, *плужный нож*), *stawowy* – *суставной* (*torebka stawowa*, *суставной хрящ*), *teleskopowy* – *телескопный* (*soczewka teleskopowa*, *телескопная труба*) i in. Inne odpowiedniki występują sporadycznie, por. *staw biodrowy* – *бедренный сустав*, *topolowy liść* – *тополиный лист*.

Inne rodzaje kontrastów występują w przymiotnikach pełniących tę funkcję stosunkowo rzadko, por. *Farsz zawija się w kapustne liście* (zam. *kapuściane*, por. *капустные листья*). *Latem zdobywamy górne szczyty* (zam. *górskie*, por. *горная вершина*). *Ziemna skorupa – to zewnętrzna warstwa Ziemi* (zam. *ziemska*, por. *земная кора*). *Bawoline rogi mogą nawet rozwalić ogrodzenie* (zam. *bawole rogi*, por. *буйволиные рога*). *W dzieciństwie to*

pewnie obrywałeś muszyne skrzydełka (zam. *musze*, por. *мушиные крылья*). Por. także *świńska szczecina – свиная щетина*, *sala muzealna – музейный зал*, *kocie pazury – кошачьи когти*, *lwia grzywa – львиная грива*, *ośli ogon – ослиный хвост*, *żurawie nogi – журавлиные ноги* i in.

3.11. Funkcja syngulatywna

Błędy w tego typu derywatach są rzadkie, por. *Powstańczeska armia kryła się w lasach* (zam. *powstańcza*, por. *повстанческая*). *Z tyłu sceny na ekranie pływało po jeziorze łabędzine stado* (zam. *łabędzie*, por. *лебединая стая*). Por. także: *filatelistyczny – филателистический* (*stowarzyszenie filatelistyczne*, *филателистическое общество*), *filologiczny – филолгический* (*kadry filologiczne*, *филолгические кадры*), *gęsi – гусиный*/pot. *гусячий* (*gęsie stado*, *гусиное стадо*), *kupiecki – купеческий* (*warstwa kupiecka*, *купеческое сословие*), *indyczy – индюшиный/индющачий* (*indycze stado*, *индюшиное стадо*), *pedagogiczny – педагогический* (*grono pedagogiczne*, *педагогический коллектив*), *poetycki – поэтический* (*stowarzyszenie poetyckie – поэтическое объединение*), *studencki – студенческий* (*grupa studencka*, *студенческая группа*), *trzmieli – шмелиный* (*trzmieli rój*, *шмелиный рой*) i in.

3.12. Funkcja symilatywna

Przymiotnikom na *-owy* odpowiada poza jednostkowymi przykładami (np. *metaliczny dźwięk – металлический звук*) formant *-ный*, por. *Wśród studentów z tych krajów panują jakieś haremne obyczaje* (zam. *haremowe obyczaje* 'takie jak w haremie', por. *гаремные нравы*). *Kwadratny podbródek świadczy o silnym charakterze* (zam. *kwadratowy*, por. *квадратный подбородок*). *Stary człowiek miał całkiem pergaminną cerę* (zam. *pergaminową*, por. *пергаменное лицо*). Por. także *liliowy – лилейный* (*liliowe ręce*, *лилейные руки*), *marchewkowy – морковный* (*marchewkowe włosy*, *морковный румянец*), *migdałowy – миндальный* (*migdałowe oczy*, *миндальные щёки*), *piaskowy – песочный* (*piaskowy kolor*, *песочный костюм*) i in.

Niewielkiej grupie derywatów z wyspecjalizowanym w tej funkcji formantem *-owaty* odpowiadają przymiotniki z paralelnym sufiksem *-оватый*, por. *niedźwiedziowaty – медвежеватый* (*niedźwiedziowata postać*, *медвежеватая фигура*), *haczykowaty – крючковатый* (*haczykowaty nos*, *крючковатый нос*), natomiast większości przymiotniki złożone z elementami *-видный*, *– образный*, por. *ciastowaty – тестовидный/тестообразный* (*ciastowata masa*, *тестовидная масса*), *gruszkowaty – грушеобразный/груше-*

видный (*gruszkowata głowa, грушеобразный плод*), *jajowaty* – *яйцевидный/яйцеобразный* (*jajowata głowa, яйцевидная голова*), *włosowaty* – *волосовидный/волосообразный* (*naczynia włosowate, волосовидная проволока*) i in. Derywaty takie tworzone są przez studentów bardzo rzadko, najczęściej w ich miejsce używa się konstrukcji opisowych *podobny do gruszki, słonia* itp. W testach sporadycznie trafiają się złożenia, por. *Chłopiec miał ciężki, słoniopodobny chód* (zam. *słoniowaty*, por. *слоноподобный*).

Formantowi *-asty* odpowadają formanty *-истый, -чатый*, rzadziej przymiotniki złożone z elementami *-видный, -образный*. Występują dosyć częste błędy, regularnie pojawiają się one w testach, por. *Dziewczyna miała niezdrową, gąbczatą cerę* (zam. *gąbczastą*, por. *губчатая структура*). *Umiem tylko upiec gliniste ciasto* (zam. *gliniaste*, por. *глинистый* 'koloru gliny' *глинистый цвет кожи*). *Na niebie pojawiły się pierzyste obłoki* (zam. *pierzaste*, por. *перистые облака*). *Starzec miał siwą, szczecinistą brodę* (zam. *szczeciniastą*, por. *щетинистая борода*). Por. także *grzebieniasty* – *гребенчатый/гребеневидный* (*grzebieniasty wyrostek, гребенчатые листья*), *kopulasty* – *купуловидный/куполообразный* (*kopulasty hełm, куполовидный холм*), *skórzasty* – *кожистый* (*skórzaste liście, кожистые листья*), *palczasty* – *пальчатый* (*palczaste liście, пальчатые листья*), i in.

Formant *-ny* ma ekwiwalent w postaci sufiksu *-еский*: *matematyczny* – *математический* (*matematyczna dokładność, математическая точность*), *lunatyczny* – *лунатический* (*lunatyczne spojrzenie, лунатический взгляд*), *mistyczny* – *мистический* (*mistyczna twarz, мистическое лицо*) i in. Złożonemu formantowi *-iczny* odpowiada sufiks *-ический* i rzadziej *-ский*, por. *ascetyczny* – *аскетический* (*ascetyczna twarz, аскетическое лицо*), *balsamiczny* – *бальзамический* (*balsamiczne powietrze, бальзамический воздух*), *demoniczny* – *демонический* (*demoniczny śmiech, демонический смех*), *geometryczny* – *геометрический* (*geometryczny ornament, геометрический орнамент*), *tytaniczny* – *титанический* (*tytaniczny trud, титанический труд*), *idiotyczny* – *идиотский/идиотический* (*idiotyczny śmiech, идиотское выражение лица*), *filozoficzny* – *философский* (*filozoficzny spokój, философское спокойствие*) i in. Niepoprawne derywaty są tworzone zupełnie wyjątkowo, por. *To są zupełnie idiockie pomysły. Trzeba zachować filozofski spokój. To był naprawdę tytaniczeski trud.*

Pozostałe niezbyt liczne derywaty przedstawiają różne rodzaje ekwiwalencji. Formantowi *-any* odpowiada – *'анный* (ort. *-янный*)/*-енный*) oraz wyjątkowo *-ный*, por. *W czasie egzaminu zawsze masz taki drewnianny głos* (zam. *drewniany, деревянный голос*). *Jesienią człowieka przytłacza ołowianne niebo* (zam. *ołowiane*, por. *оловянное небо*). *Po farbowaniu mam taki okropny słomianny kolor* (zam. *słomiany*, por. *соломенный цвет*). *Przy wysokiej temperaturze człowiek ma często taki szklanny wzrok* (zam. *szklany*, por. *стеклянный взгляд*). *Najładniejsze są miedne włosy* (zam. *miedziane*, por.

медные волосы). Nieliczne przykłady z sufiksami *-arny*, *-alny* mają następujące ekwiwalenty: *Bo ja mam taki ministerski podpis* (zam. *ministerialny*, por. *министерская подпись*). *Nie wypada używać takich nieparlamenckich słów* (zam. *nieparlamentarnych*, por. *непарламентские выражения*). *Tu jest prawdziwa tropiczeska temperatura* (zam. *tropikalna*, por. *тропическая температура*).

Derywaty paradygmatyczne bywają tworzone za pomocą formantu *-иный*, por. *Ataman miał jastrzębine spojrzenie* (zam. *jastrzębie*, por. *ястребиный взор*). *Profesor odrzucał do tyłu wspaniałą lwiną grzywę siwych włosów* (zam. *lwią*, por. *львиная грива волос*). *Mężczyźnie pasuje orliny nos* (zam. *orli*, por. *орлиный нос*). *Tancerki mają takie piękne łabędzine szyje* (zam. *łabędzie*, por. *лебединая шея*). *Dzieci często mają taki ośliny upór* (zam. *ośli*, por. *ослиное упрямство*). *Wszystko stąd widzę, mam sokoline oczy* (zam. *sokoli*, por. *поет. соколиные очи*). *On ma jakieś takie sowine oczy* (zam. *sowie*, por. *совиные глаза*).

3.13. Funkcja lokatywna

Derywaty z formantem *-owy* są zastępowane przymiotnikami na *-ny*, por. *Ankietne dane pokazują, że prezydent ma duże poparcie* (zam. *ankietowe*, por. *анкетные данные*). *W dzieciństwie marzyłem zostać estradnym śpiewakiem* (zam. *estradowym*, por. *эстрадный певец*). *Na fasadnej ścianie jest herb właściciela i rok budowy* (*fasadowej*, por. *фасадная стена*). *Kilka stron zajmują gazetne ogłoszenia* (*gazetowe*, por. *газетное объявление*). *Najważniejsze są kuluarne rozmowy* (*kuluarowe*, por. *кулуарные обсуждения*). *Stepna roślinność jest wiosną bardzo bogata* (zam. *stepowa*, por. *степная растительность*). Por. także *drogowy* – *дорожный* (*znak drogowy*, *дорожный знак*), *frontonowy* – *фронтонный* (*elewacja frontonowa*, *фронтонные украшения*), *klasowy* – *классный* (*tablica klasowa*, *классная доска*), *okopowy* – *окопный* (*służba okopowa*, *окопная война*), *peronowy* – *перонный* (*peronowy dzwonek*, *перонные огни*), *plakatowy* – *плакатный*, (*rysunek plakatowy*, *плакатный рисунок*), *plażowy* – *пляжный* (*kosze plażowe*, *пляжный песок*), *poligonowy* – *полигонный* (*ćwiczenia poligonowe*, *полигонные испытания*) i in.

Pozostałe formanty mają następujące odpowiedniki:

Formantowi *-ny* odpowiada w paralelnych przykładach rosyjskich formant *-еский*, por. *arktyczny* – *арктический* (*zima arktyczna* – *арктические льды*), *kliniczny* – *клинический* (*oddział kliniczny*, *клиническое отделение*).

Formantowi *-iczny* odpowiada *-ический*, por. *encyklopedyczny* – *энциклопедический* (*artykuł encyklopedyczny*, *энциклопедическая статья*), *kosmiczny* – *космический* (*pył kosmiczny*, *космические лучи*) i in.

Formantom *-alny*, *-arny* odpowiadają *-ский*, *-ический*, *-еский*, por. *gimnazjalny – гимназический* (*aula gimnazjalna, гимназический зал*), *gubernialny – губернский* (*gubernialny dygnitarz, губернское дворянство*), *licealny – лицейский* (*korytarze licealne, лицейские коридоры*), *ministerialny – министерский* (*urzędnicy ministerialni, министерский работник*), *tropikalny – тропический* (*tropikalne upały, тропические ливни*) i in.

W niewielu przykładach polskiemu *-ijski* (*-yjski*) odpowiada rosyjski *-ский*, por. *brazylijski – бразильский* (*brazylijski serial, бразильский кофе*), *fryzyjski – фризский* (*fryzyjski rycerz, фризская культура*), *galijski – галльский* (*kur galijski, галльские племена*), *kurdyjski – курдский* (*tereny kurdyjskie, курдский язык*), *syberyjski – сибирский* (*syberyjskie mrozy, сибирские морозы*) i in.

W izolowanych przykładach mamy różne odpowiedniki formantowe, por.: pol. *-ański* – ros. *-ский* (*jugosłowiański – югославский, koreański – корейский, tybetański – тибетский*), pol. *-ański* – ros. *-ийский*, *-инский* (*maltański – мальтийский, szatański – сатанинский*), pol. *-ski* – ros. *-овский*, *-инский*, *-ийский*, *-ический*, *-анский*, *идский* (*napoleoński – наполеоновский, faraoński – фараоновский, łódzki – лодзинский, bałtycki – балтийский* (od uciętej podstawy), *tyrański – тиранический, wenecki – венецианский, perski – персидский*), pol. *-ajski* – ros. *-анский* (*jawajski – яванский*), pol. *-ejski* – ros. *-ийский* (*alpejski – альпийский*), pol. *-ski* – ros. *-лезский* (*kongijski – конголезский*), pol. *-eński* – ros. *-эзский* (*genueński – генуэзский*) i in.

Błędy słowotwórcze spotyka się rzadko, por. *Ministerscy urzędnicy byli uprzejmi, ale nic nie załatwili*. Różnice w niektórych przykładach związane są z uproszczeniami w polskich derywatach wygłosowych spółgłosek podstawy *č*, *š*, *g* (a także *s*, *z*, *ś*, *ź*, *χ*) przed formantem *-ski*, które w wymowie rosyjskiej zachowują się, por. *Uzdrowisko znajduje się niedaleko czeszskiej granicy* (zam. *czeskiej*, por. *чешская граница*). *Hamburgskie ulice są bardzo elegantne* (zam. *hamburskie*, por. *гамбургские улицы*). *Terroryści chowają się w inguźskich górach* (zam. *inguskich*, por. *ингушские горы*). *Nad norweżskie fiordy przyjeżdża wielu turystów* (zam. *norweskie, норвежские фиорды*). *Wszyscy naśladują paryżską modę* (zam. *paryską*, por. *парижская мода*). *Zaporożski Kozak kochał wolność* (zam. *zaporoski*, por. *запорожский казак*) i in.

3.14. Funkcja posesywna

Tak jak w poprzednich klasach formant *-owy* bywa zastępowany formantem *-ный*, *-owski* formantem *-ский*, a paradygmatyczny formantem *-иный*, por. *Na kołchoznych polach nie miał kto pracować* (zam. *kołchozowych*, por. *колхозные поля*). *Bezmyślnie marnuje się narodne bogactwa* (*narodowe*, por. *народные богатства*). *W puszkińskim dworku jest muzeum*

(zam. *puszkinowskim*, por. *пушинская усадьба*). *Mamy kilka pszczelinych uli* (zam. *pszczelich*, por. *пчелиный улей*).

3.15. Funkcja temporalna

Kontrasty słowotwórcze występują zasadniczo tylko wśród derywatów na *-owy*, które są tworzone za pomocą sufiksu *-ный*, por. *A teraz Nataszka odśpiewa finalną arię* (zam. *finałową*, por. *финальная ария*). *Minutna przerwa!* (*por. minutowa*, por. *минутный перерыв*). *Renesansne pałace miały prostą, elegantną formę* (zam. *renesansowe*, por. *ренесансный дворец*). *Między wybuchami były sekundne przerwy* (zam. *sekundowe*, por. *секундный перерыв*). *To jest sezonna praca* (zam. *sezonowa*, por. *сезонная работа*). Por. także *końcowy – конечный* (*końcowe wystąpienie, конечный этап*), *południowy – полуденный* (*południowy upał, полуденный зной*) i in. W jednym przykładzie formant *-owy* ma odpowiednik *-ский*, por. *Najbardziej lubię majskie kwiaty* (zam. *majowe*, por. *майские цветы*).

3.16. Funkcja charakteryzująca

3.16.1. Konkretna

Formantowi *-aty* odpowiada formant *-атый*, który może mieć współfunkcyjną potoczną formę *-астый*, por. *brodaty – бродатый*/pot. *бородастый* (*brodaty starzec, бородастый старик*), *brzuchaty – брюхатый*/pot. *брюхастый* (*brzuchaty kucharz, брюхастый повар*), *garbaty – горбатый* (*garbata kobieta, горбатая женщина*), *rogaty – рогатый*/pot. *рогастый* (*rogaty byk, рогатый бык*), *uszaty*/rzad. *uszasty – ушатый*/pot. *ушастый* (*uszata czapka, ушатая шапка*), *wąsaty – усатый*/pot. *усастый* (*wąsaty mężczyzna, усастый*) i in.

Błędy spotyka się w tych przymiotnikach sporadycznie, por. *Gonił nas straszny, rogasty byk. Nie lubię takich wąsiastych chłopaków.*

Przymiotniki na *-isty* mają ekwiwalenty z paralelnym formantem *-истый*, por. *błotnisty – болотистый* (*błotnista droga, болотистая дорога*), *kamienisty – каменистый* (*kamienisty grunt, каменистая почва*), *kościsty – костистый* (*koścista kobieta, костистая женщина*), *lesisty – лесистый* (*lesisty teren, лесистая местность*), *mięsisty – мясистый* (*mięsiste policzki, мясистые щёки*), *ościsty – остистый* (*ościsty kłos, остистый колосок*), *pienisty – пенистый* (*pieniste piwo, пенистое пиво*), *skalisty – скалистый*

(*skalisty brzeg, скалистый берег*) i in. Niektóre rosyjskie derywaty tworzone są od podstawy przymiotnikowej, por. *krwisty – кровянистый ← кровяной* (*krwiste mięso, кровянистое мясо*), *mączysty – мучнистый ← мучной* (*mączyste gruszki, мучнистые груши*), *wodnisty – водянистый ← водный* (*wodniste truskawki, водянистая клубника*) i in.

Zanotowałam dwa błędnie utworzone derywaty: *Gruszki są czasem mączniste. W stołówce dają okropną, wodzianistą zupę.*

Derywaty na *-asty* są na ogół tworzone za pomocą sufiksu *-истый*, por. *Na takiej glinistej ziemi nic nie chce rosnąć* (zam. *gliniastej*, por. *глинистая почва*). *Rzeka ma nierówne, iliste dno* (zam. *ilaste*, por. *илистое дно*). *Gunt jest mokry, torfianisty* (zam. *torfiasty*, por. *торфянистый грунт*). *Za domem są trawianiste łąki* (zam. *trawiaste*, por. *травянистый луг ← травяной*). *Jak ktoś ma taką żylistą szyję, to powinien nosić golf, a nie taki wielki dekolt* (zam. *żylastą*, por. *жилистая шея*) i in.

3.16.2. Abstrakcyjna

W przymiotnikach na *-owy* polski formant jest zastępowany przyrostkiem *-ный*, por. *On zawsze wygłasza w Dumie takie brawurne przemowy* (zam. *brawurowe*, por. *бравурная речь*). *Nawet sztuka musiała być idejna* (zam. *ideowa*, por. *идейное искусство*). *Mamy tam naprawdę komfortne warunki życia* (zam. *komfortowe*, por. *комфортные условия жизни*). *To jest, proszę pani, bardzo nerwny człowiek* (zam. *nerwowy*, por. *нервный человек*). *Reymont ma bardzo obrazny styl* (zam. *obrazowy*, por. *образный стиль*). *On zawsze mówi takie stereotypne zdania, które nic nie znaczą* (zam. *stereotypowe*, por. *стереотипная фраза*). *Jeśli dziennikarz zadaje szablonne pytania, dostaje szablonne odpowiedzi* (zam. *szablonowe*, por. *шаблонный ответ*) i in.

Formant *-ny* ma w większości ekwiwalent *-еский*, por. *etyczny – этический* (*etyczny człowiek, этическое воспитание*), *fanatyczny – фанатический* (*fanatyczne poglądy, фанатическая нетерпимость*), *flegmatyczny – флегматический* (*flegmatyczne usposobienie, флегматический человек*), *humanistyczny – гуманистический* (*humanistyczna postawa, гуманистическое отношение к людям*), *krytyczny – критический* (*krytyczne poglądy, критический ум*), *metafizyczny – метафизический* (*metafizyczny strach, метафизические рассуждения*), *polemiczny – полемический* (*polemiczny ton, полемический запал*), *sceptyczny – скептический* (*sceptyczny ton, скептическая улыбка*), *specyficzny – специфический* (*specyficzna atmosfera, специфические признаки*) i in.

W tworzeniu tego typu przymiotników nie zanotowałam błędów, natomiast por. przymiotniki zakończone na *-i(y)ny*: *To jest tendencjozne podejście*

(zam. *tendencyjne*, por. *тенденциозный подход*). *Trzeba być tolerantnym człowiekiem* (zam. *tolerancyjnym*, por. *толерантный человек*).

Przymiotnikom na *-iczny* odpowiadają derywaty na *-ический*, por. *histeryczny – истерический/истеричный* (*histeryczne zachowanie, истерический смех*), *ironiczny – иронический/ироничный* (*ironiczny uśmiech, иронический взгляд*), *magiczny – магический* (*magiczny wpływ, магическая сила*), *nacjonalistyczny – националистический* (*nacjonalistyczny stosunek, националистические взгляды*), *nostalgiczny – ностальгический* (*nostalgiczny nastrój, ностальгическое настроение*) i in.

Błędne derywaty są tworzone wtedy, gdy formantowi *-ический* odpowiada sufiks *-ский*, por. *Te małe państwa wykonali gigancką pracę* (zam. *gigantyczną*, por. *гигантский труд*). *Kobiety mają zawsze takie maksymalistskie wymagania* (zam. *maksymalistyczne*, por. *максималистские требования*). *Ta partia ma bardzo populistską programę* (zam. *populistyczny program, популистская программа*). Por. także *indywidualistyczny – индивидуалистский/индивидуалистический* (*indywidualistyczny liberalizm, индивидуалистское поведение*), *materialistyczny – материалистский/материалистический* (*materialistyczny światopogląd, материалистские взгляды*), *minimalistyczny – минималистский* (*minimalistyczne hasła, минималистская программа*), *obiektywistyczny – объективистский* (*obiektywistyczne pojęcie prawdy, объективистское изложение фактов*), *reformistyczny – реформистский* (*reformistyczne myśli, реформистские взгляды*), *rewizjonistyczny – ревизионистский* (*rewizjonistyczne tendencje, ревизионистская критика*) i in.

Derywaty na *-аны* są często tworzone za pomocą formantu *-ный*, por. *W nocy przychodzą człowiekowi do głowy absurdne myśli* (zam. *absurdalne*, por. *абсурдная мысль*). *To ja opowiem cenzurny anegdot* (zam. *cenzuralną anegdotę*, por. *цензурный анекдот*). *Przed królową trzeba złożyć ceremonny ukłon* (zam. *ceremonialny*, por. *церемонный поклон*). *Ludzie w Polsce są kulturni, uprzejmi* (zam. *kulturalni*, por. *культурный человек*).

3.17. Funkcja zakresowa

Formant *-owy* jest zastępowany przez *-ный*, por. *Dziennikarze dostają anonimne listy z pogróżkami* (zam. *anonimowe*, por. *анонимное письмо*). *Dywidendne zyski rozdzielają się między akcjonariuszami spółek* (zam. *dywidendowe*, por. *дивидендный доход*). *Operny teatr jest teraz w remoncie* (zam. *operowy*, por. *оперный театр*) *Ściany w sali balowej mają piękne ornamentne ozdoby* (zam. *ornamentowe*, por. *орнаментные украшения*). Por. także *alkoholowy – алкогольный* (*napój alkoholowy, алкогольные напитки*), *inwen-*

tarzowy – инвентарный (*spis inwentarzowy, инвентарный список*), *kalamburowy – каламбурный* (*żart kalamburowy, каламбурное выражение*), *nawozowy – навозный* (*materiał nawozowy, навозное удобрение*), *premierowy – премьерный* (*przedstawienie premierowe, премьерный спектакль*) i in. Pewne odpowiedniki mają formant *-ический, -еский*: *beletrystyczny – беллетристический* (*literatura beletrystyczna, беллетристическая литература*), *dialogowy – диалогический* (*forma dialogowa, диалогическая речь*), *erotyczny – эротический* (*utwory erotyczne, эротическая поэзия*), *fantastyczny – фантастический* (*literatura fantastyczna, фантастическая литература*), *monologowy – монологический* (*monologowa wypowiedź, монологическая речь*), *klasyczny – классический* (*literatura klasyczna, классические произведения*), *liryczny – лирический* (*liryczne wiersze, лирическая поэзия*) *parodiowy – пародический* (*stylizacja parodiowa, пародические произведения* i in. Błędy notuje się rzadko, por. *Wiersz ma dialogiczeską formę.*

Rzeczowniki na *-i(y)ny* są tworzone przy pomocy formantu *-ионный*, por. *Przed wyborami wszędzie porowadzi się agitacjonną działalność* (zam. *agitacyjną*, por. *агитационная деятельность*). *Ewolucjonny proces polega na przystosowaniu się do warunków życia* (zam. *ewolucyjny*, por. *эволюционный процесс*). *Rządowi udało się zatrzymać inflacjonny proces* (zam. *inflacyjny*, por. *инфляционный процесс*). *To prowokacjonne zachowanie tylko wcale nie zmniejszyło jego poparcia* (*prowokacyjne zachowanie, провокационное поведение*). Por. także: cyrkulacyjny – *циркуляционный* (*ruch cyrkulacyjny, циркуляционное движение*), *koronacyjny – коронационный* (*ceremonia koronacyjna, коронационный процесс*), *korozyjny – коррозионный/коррозийный* (*proces korozyjny, коррозионные процессы*) i in. W wielu wypadkach są one zastępowane przymiotnikami z formantem *-iwny* i alternacją *t/c* w temacie, por. *Na tych terenach ludność białoruska była systematycznie poddawana asymilatywnym procesom* (zam. *asymilacyjnym*, por. *ассимилятивный процесс*). *Deduktywny metod stosuje się na przykład w matematyce* (zam. *dedukcyjny*, por. *дедуктивный метод*). *W uszkodzonych tkankach zachodzą regeneratywne procesy* (zam. *regeneracyjne*, por. *регенеративные процессы*). *Państwo totalitarne stosuje represywne metody* (zam. *represyjne, репрессивные методы*). Por. także *federacyjny – федеративный* (*państwo federacyjne, федеративные государства*), *fikcyjny – фиктивный* (*fikcyjny ślub, фиктивный брак*), *ilustracyjny – иллюстративный* (*materiały ilustracyjne, иллюстративный материал*), *kompilacyjny – компилятивный* (*kompilacyjny utwór, компилятивная статья*), *konspiracyjny – конспиративный* (*działalność konspiracyjna, конспиративная деятельность, prewencyjny – превентивный* (*środki prewencyjne, превентивные мероприятия*), *reprodukcyjny – репродуктивный* (*proces reprodukcyjny, репродуктивный процесс*) i in.

Formant *-i(y)czny jest zastępowany przez -ский, -ный*, wyjątkowo *-ический*, por. *Występują teraz różne patologiczeskie zjawiska* (zam. *patologiczne*, por. *патологические явления*). *W Unii będzie zabroniona protekcjonistska polityka* (zam. *protekcjonistyczna*, por. *протекционистская политика*). *To są sadystskie metody* (zam. *sadystyczne*, por. *садистский метод*). *Lubię detektywną literaturę* (zam. *literaturę detektywistyczną*, por. *детективный роман*). *Monogamna rodzina jest wbrew naturze* (zam. *monogamiczna*, por. *моногамная семья*). *Panoramne filmy pojawiły się chyba w latach pięćdziesiątych* (zam. *panoramiczne*, por. *панорамный фильм*). *Ten skandalny wypadek oburzył wszystkich studentów* (zam. *skandaliczny*, por. *скандальное происшествие*). *Najtrudniejsze jest synchronne tłumaczenie* (zam. *synchroniczne*, por. *синхронный перевод*) i in. Por. także *alegoryczny – аллегорический* (*figury alegoryczne, аллегорический образ*), *telepatyczny – телепатический* (*zjawiska telepatyczne, телепатические явления*), *interwencjonistyczny – интервенционистский* (*interwencjonistyczne praktyki, интервенционистские действия*), *rojalistyczny – роялистский* (*emigranci rojalistyczni, роялистские эмигранты*) i in.

Derywaty na *-ski* i *-arski* są tworzone są za pomocą formantu *-ny*, por. *Naprzeciw sprzedają różne jubilerne wyroby* (zam. *jubilerskie*, por. *ювелирные изделия*). *W górnych rejonach rozwija sie turystyka* (zam. *górskich*, por. *горные районы*) i in. Rozszerzonym postaciom formantu *-ski* (*-owski, -ański*) może odpowiadać forma nierozszerzona, por. *Teraz znowu jest modna mecenacka działalność* (zam. *mecenasowska*, por. *меценатская деятельность*) i in.

3.18. Funkcja limitująca

Formant *-owy* jest z reguły zastępowany formantem *-ny*, por. *U nas budżetna polityka polega na drukowaniu pieniędzy* (zam. *budżetowa*, por. *бюджетная политика*). *Kaukaskie kraje stanowią kulturną wspólnotę* (zam. *kulturową*, por. *культурная общность*). *U nas paszportna systema jest dosyć skomplikowana* (zam. *system paszportowy*, por. *паспортная система*). *W całym Sankt-Petersburgu są teraz prowadzone remontne prace* (zam. *remontowe*, por. *ремонтные работы*) i in.

Formantowi *-ny* odpowiada formant *-еский*, który jednak tylko sporadycznie tworzy polskie przymiotniki, por. *Genetyczeskie badania pozwolą zlikwidować wiele chorób* (zam. *genetyczne*, por. *генетические исследования*). Por. także *arytmetyczny – арифметический* (*błąd arytmetyczny, арифметическая ошибка*), *publicystyczny – публицистический* (*praca publicystyczna, публицистическая деятельность*), *fonetyczny – фонетический*

(*zmiany fonetyczne*, *фонетические процессы*), *logiczny* – *логический* (*błąd logiczny*, *логическая ошибка*), *polityczny* – *политический* (*działalność polityczna*, *политическая деятельность*) i in.

Formant *-ny* w przymiotnikach typu *derywacyjny* bywa zastępowany formantem *-онный*, por. *Piotr sam pilnował fortyfikacjonnych prac* (zam. *fortyfikacyjnych*, por. *фортификационные работы*). *Klasyfikacjonna systema jest bardzo prosta* (zam. *system klasyfikacyjny*, por. *классификационная система*). *Praca ma kompozycjonne błędy* (zam. *kompozycyjne*, por. *композиционная ошибка*) i in.

4. PODSUMOWANIE

Z przeglądu funkcji poszczególnych sufiksów wynika, że nie są one wyspecjalizowane w pełnieniu określonych ról semantycznych W języku polskim najbardziej wielofunkcyjny jest formant *-owy*, który tworzy przymiotniki pełniące wszystkie funkcje znaczeniowe z wyjątkiem charakterystycznej konkretnej, natomiast w języku rosyjskim *-ный*. O ograniczonej specjalizacji można mówić w odniesieniu do formantu *-owaty*, który tworzy przymiotniki o funkcji symilatywnej, a także *-asty*, *-aty*, *-i(y)sty* i ich rosyjskich ekwiwalentów tworzących przymiotniki charakterystyczne (zob. Kallas, 1999: 497–498).

Najczęściej błędne derywaty przymiotnikowe są tworzone za pomocą formantu *-ny*, który zastępuje we wszystkich klasach semantycznych bardzo produktywny w języku polskim formant *-owy* (por. *autobusny*, *dochodny*, *koncertny*, *procentny* i in.), a także rzadziej formanty *-iczny* (*atmosferny*, *telegrafny* i in.), *-any* (*kapustny*, *kiełbasny* i in.), *-alny*, *-arny* (*absurdny*, (*nie*)*cenzurny*, *kulturny* i in.), *-ski*, *-arski* (*górny* 'górski', *jubilerny*, *ziemny* 'ziemski').

Tego typu błędy są niezwykle często zarówno w wypowiedziach ustnych jak i pisanych. Testy pokazują, że występują one na wszystkich poziomach nauczania. Niepoprawne derywaty typu *elegantny* są bardzo trudne do wyeliminowania i nierzadko zdarza się, że po serii ćwiczeń student na egzaminie końcowym mówi, że *kulturny człowiek powinien być tolerantny*.

Stosunkowo często niepoprawne derywaty są tworzone za pomocą formantu *-(ow)ski*, który zastępuje formanty *-owy* (*bankowski*, *internacki*, *majski* i in.), *-iczny* (*feminiscki*, *filozofski*, *gigancki* i in.), *-alny*, *-arny* (*imperski*, *konsulski*, *parlamencki* i in.), *-ny* (*milicejski*, *policejski* i in.). Występują one w języku studentów stosunkowo dobrze władających polszczyzną i mają tendencje do utrzymywania się.

Rozszerzone postaci formantu *-ski* mają różne ekwiwalenty. W niewielu przykładach polskiemu *-ijski* (*-yjski*) odpowiada rosyjski *-ский* (*brazylski*,

kurdski, *sybirski*), polskiemu *-ański* – ros. *-ский* (*jugosłowski*, *korejski*, *tybecki*).

Formant *-asty* jest z reguły zastępowany sufiksem *-isty* (*glinisty*, *iglisty*, *żylisty* i in.). Formant *-isty* tworzy także polskie przymiotniki (por. *błotnisty*, *kamienisty*, *kościsty* i in.), co podtrzymuje proces interferencji.

Przymiotniki typu *konkurencyjny* są tworzone za pomocą formantów *-iwny* z alternacją *t/c* w temacie (*administratywny*, *deduktywny*, *konspiratywny* i in.), *-onny* (*ewolucjonny*, *inflacjonny*), *-ny* od uciętych podstaw z alternacją *t/c* w temacie (*burżuazny*, *konkurentny*, *tolerantny*). Najczęściej występują niepoprawne derywaty typu *tolerantny*, poza tym także *deduktywny* mające oparcie w takich polskich przymiotnikach jak *dekoratywny*, *destruktywny*, *retrospektywny* będących często synonimami słowotwórczymi form na *-ijny* (por. *dekoracyjny*, *destrukcyjny*, *retrospekcyjny* i in.).

W porównaniu z błędnymi przymiotnikami na *-onny*, które po kilku ćwiczeniach znikają, przymiotniki typu *tolerantny*, *deduktywny* mają tendencję do utrzymywania się w języku.

Do stosunkowo rzadkich błędów należą przymiotniki derywowane od nazw chorób za pomocą formantu *-ozny* (*grypozny*, *egzematozny* i in.), derywaty na *-enny* (*ospienny*), *-eski*, *-iczeski* (*człowieczeski*, *tytaniczeski*), *-any* zamiast *-ny* (*płótniany*), derywaty sufiksalne w miejsce paradygmatycznych (*orliny*, *sokoliny* i in.).

Krótkiego komentarza wymaga ekwiwalencja typu akustyczny – *акустический*. Rosyjskie formanty *-еский*, *-ический* regularnie odpowiadają polskim *-ny*, *-iczny* w takich przymiotnikach jak *fizyczny* – *физический*, *logiczny* – *логический*, *kosmiczny* – *космический*, *sceniczny* – *сценический* i wydawać by się mogło, że w tworzeniu polskich form powinna działać silna interferencja słowotwórcza. Jednak derywowanie polskich przymiotników za pomocą rosyjskich formantów trafia się stosunkowo rzadko. Przyczyna tkwi zapewne w tym, że w polszczyźnie w ogóle takie formanty nie występują, więc interferencja nie ma oparcia w jakichś analogicznych polskich formach. Ponadto bardzo wiele rosyjskich przymiotników z tymi sufiksami ma synonimy słowotwórcze z formantami *-ный* i *-ичный*, które są bardziej produktywne, mają bowiem formy krótkie, podlegają stopniowaniu oraz stanowią podstawę słowotwórczą dla nazw abstrakcyjnych cech (Szwiedowa, 1982: 275).

Formy typu *histeryczeski* zdarzają się w pracach pisemnych, natomiast nie pojawiają się w testach i najczęściej znikają w drugim semestrze.

BIBLIOGRAFIA

Bułanin (1970), *Фонетика современного русского языка*, Высшая Школа, москва.

Chruścińska K., Waszakowa K. (1981), *Pojęcie i zakres derywacji paradygmatycznej w słowotwórstwie języka polskiego*, „Acta Universitatis Lodziensis", Folia Linguistica, nr 2, s. 45–58.

Fillmore Ch. (1968), *The Case for Case*, [w:] *Universals in Theory*, New York.

Fillmore Ch. (1971), *Types of Lexical Information*, [w:] *Semantics*, Cambrige.

Grzegorczykowa R. (1981), *Zarys słowotwórstwa polskiego*, PWN, Warszawa.

Grzegorczykowa R., Puzynina J. (1999), *Problemy ogólne słowotwórstwa*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, PWN, Warszawa, s. 361–388.

Kallas K. (1999), *Przymiotnik*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, PWN, Warszawa, s. 469–523.

Kaproń L. (1998), *Polskie przymiotniki z formantem paradygmatycznym*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici", Nauki Humanistyczno-Społeczne. Filologia Polska, 50, z. 324, Toruń, s. 79–93.

Kowalik K. (1977), *Budowa morfologiczna przymiotników polskich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław.

Kowalik K. (1999), *Morfonologia*, [w:] *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, PWN, Warszawa, s. 87–123.

Kreja (1974), *Słowotwórcza rola fleksji we współczesnym języku polskim*, Studia Śląskie, t. 26, Instytut Śląski w Opolu, Opole, s. 193–205.

Kurkowska K. (1953), *Budowa słowotwórcza przymiotników polskich*, Zakład im. Ossolińskich, PAN, Wrocław.

Kurzowa Z. (1974), *Derywacja fleksyjna czyli paradygmatyczna w języku polskim i próba objaśnienia jej genezy*, „Zeszyty Naukowe UJ", Prace Językoznawcze, nr 42, s. 93–103.

Lakoff G. (1968), *Instrumentals Adverbs and the Concept of Deep Structure*, „Foundations of Language", z. 1.

Nagórko A. (1987), *Zagadnienia derywacji przymiotników*, Wyd. UW, Warszawa.

Satkiewicz H. (1969) *Produktywne typy słowotwórcze współczesnego języka ogólnopolskiego*, Wyd. UW, Warszawa.

Sieczkowski A. (1957), *Struktura słowotwórcza przymiotników czeskich i polskich. Studium porównawcze*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wyd. PAN, Wrocław.

Szwiedowa N. J. (red.) (1962), *Russkaja grammatika*, t. 1, Nauka, Moskwa.

Szymanek B. (1985), *English and Polish Adjectives. A Study in Lexicalistic Word Formation*, Wyd. KUL, Lublin.

Tekiel D. (1977), *Przymiotniki*, [w:] Smółkowa T., Tekiel D., *Nowe słownictwo polskie. Przymiotniki i przysłówki*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 7–66.

Waszakowa K. (1993), *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi*, Wyd. UW, Warszawa.

Winkler-Leszczyńska J. (1964), *Sufiksy -ity, -isty, -aty, -asty w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Winogradow W. W. (1972), *Russkij jazyk (grammaticzeskoje uczenije o słowie)*, wyd. 2, Wyszaja Szkoła, Moskwa.

Słowniki

Doroszewski W. (1958–1968), *Słownik języka polskiego*, t. 1–10, Polska Akademia Nauk, Warszawa (SJPD).

Indeks a tergo do Słownika języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego (1973), PWN, Warszawa.

Tichonow A. N. (red.) (2001), *Kompleksnyj słowar' russkogo jazyka*, Russkij Jazyk, Moskwa (КСРЯ).

Kuzniecow S. A. (2000), *Bol'szoj tołkowyj słowar' russkogo jazyka*, Rossijskaja Akademija Nauk, wyd. Norint, Moskwa (БТСРЯ).

Obratnyj słowar' russkogo jazyka, (1974), *Sowetskaja Encykłopedija*, Moskwa (ОСРЯ).

Słowar' russkogo jazyka, t. 1–4 (1957–1961), *Gosudarstwiennoje izdatel'stwo nacyonal'nych słowariej*, Moskwa (MAC).

Słowar' sowriemiennogo russkogo litieraturnogo jazyka, t. 1–17 (1948–1965), Akademija Nauk SSSR, Moskwa (БАС).